

चादावा

फेब्रुवारी १९७५

/64

मित्रभेद

[१८]

दमनक विचार करू लागला, 'म्हणजे या संजीवकाच्या अंगात बेरीच शक्ती आहे. याची किंग बळकट आहेत. हा माझ्या धन्याला युद्धात ठार देखील करू शकेल. तेव्हा माझे मन युद्धापासून दूर राहील अशी युक्ती काढली पाहिजे? तो संजीवकाला म्हणाला- "मित्रा! आपल्या शत्रूच्या बलाबलाची कल्पना करून घेतल्याशिवाय धाऊन पुढे टाकणे धोक्याचे आहे. तुम्याशास्त्राच्या बैलान्या पिंगळ्या सारख्या सिंहाशी युद्ध करून त्यात यश मिळविणे शक्य आहे का? त्यासाठी शक्तिशाली असा आणि कोणाच्या मदतीची गरज आहे. मागे एका टिटवीला अशाच तऱ्हेने नाही का समुद्र पार करता आला होता?"

"काय रे गोष्ट आहे ती, एक दे तरी!" संजीवकाने दमनकाला विचारले. दमनक गोष्ट सांगू लागला: समुद्रास जिकणारी टिटवी एका महासागराच्या किनाऱ्यावरील एक टिटवीचे जोडपे रहात होते. मादोला अर्दी चालण्याची वेळ जवळ येत असल्याचे वाटल्यावर तिने आपल्या तवऱ्याला चांगलीशी जागा धोक्यात सावितले. तिच्या विचा नर म्हणाला- "समुद्राच्या किनाऱ्यावरच अर्दी धाऊ, ही अनादि कालापासून आलेली जागा आहे!" "तकी, तकी रे! समुद्राच्या बाटा किनाऱ्यावर उभे राहून येथील आणि माझी अर्दी वाहून जातील." गादी म्हणाली. "अग वेडे समुद्र असा जत्याचार करण्याचे

साहस करी करील का? त्याला माझ्या माक्तीची पुरी कल्पना आहे. लक्षावधी मासे व मयरी त्याच्या पोटात सुखाने रहात असतां समुद्र असला वेडेपणा कां करील?" नर म्हणाला.

परंतु मादी त्याला म्हणाली- "असल्या गप्पा माझ्यासमोर? तुझ्या अंगात किती पराक्रम आहे त्याची कल्पना मला नाही का? बडबड करूनच नाही का त्या कांसवाचा जीव गेला."

"कोणती बरे ती गोष्ट?" नराने विचारले.

मादीने कांसवाची गोष्ट सांगितली.

एका तळ्यात कंबुघोष नांवाचे एक कांसव रहात असे. सकट व विकट नावाच्या दोन बगळ्यांशी त्याची मैत्री होती. काही काळ पासून पडला नाही व तलावातले पाणी आटू लागले. तेव्हा बगळ्यांनी दुसऱ्या एका तलावाच्या काठी जायचे ठरविले. त्यांनी ती गोष्ट कांसवाला सांगितली.

ते म्हणाले- "मित्र हो! मीच तुमच्या पेक्षा जास्त वेळ तलावात राहतो. पाण्याच्या अभावी मला जगणेच अशक्य होईल. मला देखील इकडून तिकडे घेऊन जा."

"बाबत रे, तुला उडता येत नाही, मग काय करणार? तुझ्या नथिची लिहिले असेल तेच होणार!" बगळ म्हणाले.

"मित्र हो! सकट येऊन कोसळले की निराश होऊन कसे चालेल? गाहूचो शूरानाच कोणता तरी मार्ग काढता येतो. विवेकवानांती व शाहण्यांनी स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी प्रयत्न करायला हवा, असे मनुस्मृतीचे म्हणणे आहे!" कांसव म्हणाले. सिंहांनी बराच वेळ विचार केल्यावर कांसवालाच एक मुक्तो मुचली. एक काठी आणि त्याने त्या काठीची दोन टोके चौकीने घरायला बगळ्यांना सांगितले आणि स्वतः काले लोखने घट्ट बसून बगळ्यांना उडायला सांगितले.

परंतु बगळ्यांनी कांसवाला दजावून सांगितले की बाबा रे, हा उपाय किली बांगला असला तरी त्यात तुम्याच जिवाला

बोका आहे. तू चुकून तोंड उघडलेस तर खाली जमिनीवर आदळून मरशील. परंतु कांसवाने वाटेत तोंड न उघडण्याची संपथ घेतल्यावर दोन्ही बगळ्यांनी काहीही बोकी देऊन चोवीस धरली. नंतर काराव चुकून खाली पडले तरी त्याला फार लागू नये असा विचार करून दोघ बगळे बेताच्या उंचीवरून उडू लागले.

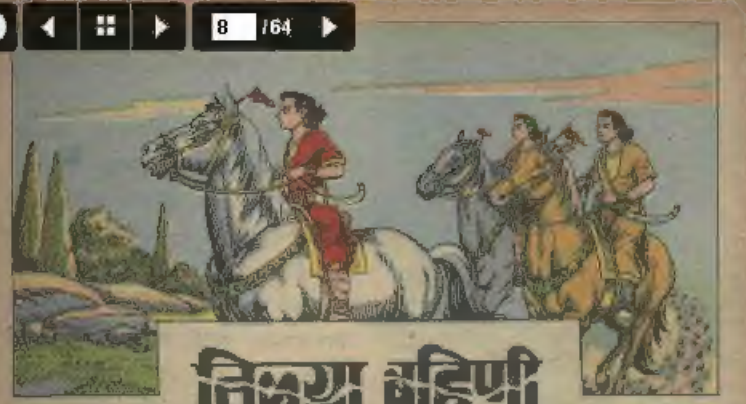
बगळे एका गावावरून उडत जात असता गावकऱ्यांनी त्यांना व कांसवला पाहिले आणि हुंघू लागले. कांसवाला राग आला. त्याने 'या लोकांना काही अवकल आहे का?' असे म्हणण्यासाठी तोंड उघडताच जमिनीवर आदळले. गावकऱ्यांनी त्याला ठार करून भेजवानी उडविली.

मादी कांसवाची गोष्ट सांगून पुढे म्हणाली—'जंगलात एका डबक्यात अनागत विघाता, प्रत्युत्पन्नगती आणि यद्धविष्यती नांवाचे तीन मासे रहात असत. त्यांचे परस्परानंवर फार प्रेम होते. एकाचा काही कोळी आपली लाळी घेऊन त्या वळपाच्या

उद्या येऊन ते धरले पाहिजेत? ते अनागत विघाताने ऐकले, तो धाबळून गेला व मिवांना बोलावून म्हणाला 'आपण एकाद्या दुसऱ्या डबक्यात गेले पाहिजे.

ते ऐकून प्रत्युत्पन्नगती म्हणाला—'पुढे केव्हा तरी येणाऱ्या संकटासाठी आतापासून काळजी करण्यात काय अर्थ आहे? मी येथे वर्षानुवर्षे सुखाने रहात आलो आहे. कित्येक संकटांतून स्वतःचा जीव वाचविला. ते काही बहुतेक येणार नाहीत. आले तरी मी पुस्तो काढून स्वतःला वाचवीन.' यद्धविष्यती देखील म्हणाला—'मलादेखील घेवून जावेसे वाटत नाही. आपणही कोठेही मासे मिळाले नाहीत, तर ना ते कोळी या कोषण्यातल्या डबक्याकडे वळणार? तसेच आपल्या नशिबी लिहिले असेल तर त्यातून कधी सुटका मिळेल का?'

ते ऐकून अनागत विघाता दुसऱ्या डबक्यात निपून गेला.

तिळप्या बहिणी

[६]

[तिळप्या बहिणीला घारी उचलून येऊन येत्यानंतर त्यांना सोडून घेऊन येणाऱ्याला आपले राज्य रईन अशी राखले दवंडी पिटाविली. ती ऐकून भद्रपुरीचे निवास तिळे भाऊ, उदयन, निशीथ व संव्याकुमार राजाकरे घेऊन त्याला घेऊन आणि त्याने दिलेल्या बोंडघावर बसून तिळप्या बहिणीच्या शोभाय निघाले. पुढे—]

पांडव्या बोंडघावर उदयन पुढे पुढे बोंडघ्याच्या टापाच्या आवाजाच्या अनुरी- निघाला. दिवस असल्या कारणाने धाने ते चालत होते. उदयनला चांगले विसत होते, परंतु निशीथ हळूहळू सूर्य पश्चिमेला वळला आणि व संव्याकुमाराची स्थिती काय बरं झाली सामकाळ होंव्याची वेळ आली. तेव्हा असल? त्यांनी काय केले असल? कारण उदयन म्हणाला—'माझे काम संपुष्टात कोळ अद्युगही त्यांना चिक्तां मुळीच दिसत नव्हते. म्हणजे दिवसा ते आंधळ्यासारखेच होते म्हणून वाट माहीत नसूनही पुढे पुढे उदयन बोंडघावरून चालत असल्यामुळे चालू लागला. त्याच्या पाठीमागून प्रथम

"बहिणी"

निशीथ व अगदी शेवटी उदयन दोघे चालू लागले.

काही वेळाने गडबड अंधकार पडला. सोंपवत ते एका वाट अरण्यात येऊन पोचले होते. रात्र झाल्यामुळे उदयन व संव्या-कुमार दोघे निकामे झाले. कातां खरोखरी ते सर्वच जण झमले होते व त्यांना विश्रांतीची गरज होती. परंतु त्या वाट अरण्यात विभांती घ्यायला जावा कोठून मिळणार? म्हणून निशीथने आपल्या दोघां भावांना एका झाडावर बसवून ठेवले व म्हणाला—“तुम्ही असे थांबा थोडा वेळ, मी जाऊन रात्री कोठे अंग टाकायला जाण आहे वा, पाहून येतो.” असे सांगून त्याने

Fullscreen 127 X

बांधून ठेवले आणि स्वतः आपल्या काळ्या घोड्यावर बसून निघाला.

निशीथ बराच दूर चालून गेल्यावर त्याला एका जामी एक जुनाट पडके घर दिसले. थाराजबळ जाऊन त्याने दाराची कडी एक दोनदा वाजवून पाहिली, परंतु बातून उत्तर आले नाही. त्याने छिडकीतून डोकावून आत पाहिले, परंतु आत कसली हालचाल ही दिसली नाही. म्हणून त्याने साहस करून दार उघडले व आत गेला. जिकडे पहावे तिकडे त्याला घरात रेशांचे ढीग दिसले. त्याला थोडे आश्चर्यच वाटले. त्या निवाय घरात विचित्र असे काहीच दिसले नाही. घराचा थालक कोण बरे असावा, पहात तो काही वेळ थांबला.

बराच वेळ वाट पाहल्यावर ही कोणी न आलेला पाहून त्याला वाटले की हे पडके घर आहे व कोणी येथे रहात नसावा. रात्र काढायला ही जागा बरी आहे, असे वाटून तो घोड्यावर उदयन व निशीथला बसवून आला होता त्या झाडाकडे निघाला.

निशीथ झाडावर आपल्या दोघां भावांना बसवून निघून गेल्यानंतर थोड्याच वेळाने त्या झाडाखाली कोणीतरी चालत्याची हालत्याची चाहूल साळी. अंगलच ते,

जसावर, असा विचार करून दोघे थोडे चिंतित झाले. कारण निशीथ एकटा गेला होता. तो कोठे जातो? काय करतो कोणास ठाऊक? या काळजीत दोघे त्याची बराच वेळ वाट पाहत राहले.

उदयनने तथा मनस्थितीत आपल्या कंबरेला हात लावून पाहिले आणि संव्या-कुमाराला सांगू लागला—“संव्या! काहीतरी कंबरेला रेशांसारखे लागते आहे रे! काय बरे असेल...हे...?”

उदयनचे ते वाक्य पुरे होण्यापूर्वीच संव्याकुमार म्हणाला—“होय रे! माम्या कंबरेलासुद्धा तसेच काहीतरी लागते आहे. विळखा पटू लागल्यासारखा वाटतो आहे. तू म्हणालास तसेच रेशांचे किंवा सुभासारखे काहीतरी आहे. काय असेल बरं?”

दोघे असे परस्परांशी बोलत असता त्यांच्या कंबरेला पटू विळखा बसला व दोर-झंडांने बांधले गेल्यासारखे त्यांना आढळले. त्यांनी दोन्ही हातांनी आजूबाजूला चाचपून पाहिले, पण कोणी प्रमुख जवळ असल्याचे दिसलेना.

“अरे, भोठमोठयांना मी कधी दृष्टीस पडलो नाही, तुमच्या दृष्टीस पडणार होय?” असे कोणीतरी म्हटले.

तो आवाज ऐकल्यावर त्यांना कोणीतरी झूत किंवा पिशाचक दोरीने बांधील ठरेल असे दोघांना वाटले. परंतु काय करावे, दोघांना सुचेल. "ऐन वेळी निशीथ येणे नाही तर तुझा समाचार घेतला असता. यजून काही बिघडले नाही म्हणा. आमचा भाऊ परत येत असेल. तो परत येण्यापूर्वी शहरागणाने तु आम्हाला सोडलेस तर ठीक, नाहीतर तुला तत्कालच यमलोकी पाठवून देईल तो, सनात जतू दे!" अशी धमकी देऊन पाहिली दोघांनी.

परंतु ते त्यांना बांधणारा कोणी सामान्य होता का? तो म्हणाला—"काय रे! या धमक्या कोणाला रे, मला का?

Fullscreen 127 X 12 / 64

शंभर जण आले तरी माझ काही करू शकणार नाहीत. शिवाय मी तुमचा भाऊ येईपर्यंत वाट पहात राहलो तरच ना?" असे म्हणत त्याने आपल्या दाढीचे टोक त्यांच्या कबड्यांच्या दोरीला बांधले आणि त्यांना फरपटत ओढून घेऊन गेला. त्याने जातो जातो आणखी एक काम केले. झाडाखाली त्याचे घोडे होते त्यांच्या अंगावर कसले तरी भस्म टाकले. त्याबरोबर घोडे अवृष्य झाले.

आणखी काही वेळाने निशीथ झाडा-जवळ येऊन पाहतो तर झाडावर दोघे भाऊ नव्हते. झाडाखाली त्यांचे घोडे नव्हते. त्यांना काहीच सुचेल. मर्यादित आपल्याला थोड्या उत्तरीत लाला म्हणून आपल्याला बोधील ते दोघे कोठे भटकले तर नसतील, असा विचार करून तो आपल्या भावांच्या शोबार्थ आपल्या काळ्या घोड्यावर परतला.

असा शोष काढीत निशीथ त्या जंगलात बराच फिरला. परंतु त्याला त्याचे भाऊ विसले नाहीत की कोडे त्यांची खणमुढा आडळली नाही. तोपर्यंत रात्र बरीच उलटली होती. आणखी प्रहृर दोन प्रहृरच रात्र उरली होती. त्यानंतर उजाडले तर आपल्याला एक पाऊलवेळील पुढे टाकण

काढले. परंतु काही उपयोग झाला नाही. परंतु एक विचार त्याच्या मनात आला, कदाचित ते दोघे मी पाहून आले, त्याच पळव्या घरात राह गेले नसतील! तो विचार मनात येताच तो घोड्यावर चढून त्या जंगल घराजवळ परत आला. त्याच्या भावानी घोडे बाहेर बांधून ठेवले असतील असे वाटत होते त्याला, परंतु त्याप्रमाणे घोडे बाहेर विसले नाहीत तेव्हा तो घोडा निराश झाला. तरी एकदां वात जाऊन पाहू या तरी, असा विचार करून दार उकलून तो आत गेला आणि आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्याला त्याचे दोघे भाऊ

उदयन आणि संध्याकुमार एका सुमर्या दोरबंधाने बांधलेल्या स्थितीतच एका कोपऱ्यात झोपलेले दिसले. पाहून आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्यांच्या जवळच जमिनीवर रक्ताचे झग त्याला दिसले. या सर्व गोष्टींवर त्याच्या अंगाला शहारे येण्यासारखी आणखी एक गोष्ट त्याच्या दृष्टीस पडली. उदयनचा एक हातच अवृष्य झाला होता. परंतु हात कापून टाकल्यासारखा देखील दिसत नव्हता.

ते सर्व पाहून त्याचे डोकेंच चालतनासे झाले. घोड्या वेळाने स्वतःला सावरून त्याने आपल्या दोघां भावांना जागे केले, निशीथला पाहल्यावर त्यांना जिवंत जीव आल्यासारखे वाटले. म्हणाले—"बरे, तू

उदयन आणि संध्याकुमार एका सुमर्या दोरबंधाने बांधलेल्या स्थितीतच एका कोपऱ्यात झोपलेले दिसले. पाहून आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे त्यांच्या जवळच जमिनीवर रक्ताचे झग त्याला दिसले. या सर्व गोष्टींवर त्याच्या अंगाला शहारे येण्यासारखी आणखी एक गोष्ट त्याच्या दृष्टीस पडली. उदयनचा एक हातच अवृष्य झाला होता. परंतु हात कापून टाकल्यासारखा देखील दिसत नव्हता.

आणून टाकले. तो हुपट कोण, आम्हांला कोठे घेऊन चालला आहे, वगैरे आम्हांला मुळीच दिसत नसल्यामुळे काही एक कळले नाही. केव्हां उजवाडेल पाहतो आहे, आम्ही. आतांच उजवाड लागले आहे म्हणून मला घोडे घोडे दिसू लागत आहे. आम्हांला घरून आणणारा तो हुपट एक विचित्रच प्राणी दिसला. त्याला पाहून तर आम्हांला हसूच झाले. तो जमिनीपासून फार फार तर आपल्या डोपराएवढा उंच असेल. परंतु आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, त्याची दाढी शंभर हात लांब आहे. त्याने आपली दाढी आमच्या कंठरेला दोरी सारखी बांधली. तो आसा. आतापर्यंत आमच्या बाजूलाच पडून होता. थोड्याच वेळापूर्वी कोठे तरी निघून गेल्यासारखा दिसतो आहे. ठरे उरल्याबरोबर तुम्हा पावलाच्या सुवा पाहून तो म्हणाला—“अरे हो, तुमचा सोडा माऊ इकडे येऊन गेल्यासारखा दिसतो आहे! ठीक, तर त्यालादेखील घरून घेऊन येतो.” असे म्हणत धाईधाईने उठून जाऊ लागला. तेव्हा त्याने आम्हांला आपल्या दाढीने बांधून ठेवले होते तो गोष्ट धाईत विसरला होता. मला राग आला म्हणून मी त्याची दाढी ओढली, तेव्हा त्याने काही केस उपटले गेले आणि घोडे रक्त

काही भाग पाखंडीत म्हणाला—“अरे मुलामा! तुला इतका गर्व चढला आहे का? बरं तर तर बरं, सगळी बाकी नाही उपटलीस!

“त्यानंतर तो तावा तावाने उठत म्हणाला—“माझी ही दाढीच मला पंच-प्राणाधारणी आहे. एक केस जरी गळला किंवा काढून टाकला तर एक प्राण गेल्यासारखा होतो मला. आता या संतानाने माझे चार लांब केस उपटले. ते पुन्हा उगवूच येणे शक्य नाही. फक्त सहन करायचे हे?’ असे आपल्याशीच पुटपुटत तो म्हणाला—“अरे तू केलेल्या मूर्खपणाची तुला ही शिक्षा देतो!’ आणि त्याने आपल्या खिशातून उबी काढून कसले तरी अजून माझ्या हाताला लावले. त्या बरोबर माझा हात अदृश्य झाला. नंतर त्याने आपली दाढी आम्हांला बांधून ठेवली होती तेवढ्या लांबीची कातकत टाकली आणि लहून उभा राहिला. परंतु आश्चर्य हे की दाढीचे कातरलेले केस पुन्हा जसेच्या तसे लांब उगवले.” असे सांगून उदयन गप्प बसला. ते सर्व ऐकून निशीथला फार आश्चर्य वाटले.

तोपर्यंत उजवाड लागले होते. उदयन म्हणाला—“आता उशीर करता कामा नये.

तो तुम्हा शोधार्थ हिडून कंटाळून परत येत असेल. आता उजाडण्याची वेळ झाली आहे तेव्हा तुला काही करता येणार नाही म्हणून मी तुला आपल्या जागी संघ्या-कुमाराबरोबर बांधून ठेवतो. फक्त एकच हात दिसेल असा बसून रहा म्हणजे झाले. पुढे काय करायचे ते पाहून ठरवू या.”

निशीथने त्या दोघांना सोडविले उदयनने निशीथला व संघ्याकुमाराला एकत्र बांधून ठेवले. निशीथच्या घोड्याला जवळच्या एका गुहेत बांधून लपवून ठेवून स्वतः जवळच लपून बसला.

ठीक दुपारच्या सुमारास तो लांब दाढीवाला बुटका असे गुणगुणत आला—

"पाहुतो तो कोठे जातो. आज नाही तर उद्यां गोष्टेलच!"

बुटका घरात जाईपर्यंत उदयन बाहेर लपून बसला होता आणि मांबराच्या पाकळ्याने जाऊन खिडकीतून बुटका काय करतो आहे, हे पहात उभा राहिला होता. त्याला एक विचित्र गोष्ट दिसली. त्या लांब दाढीवाल्या बुटक्याने कसले तरी भस्म काढले आणि ते निशीष व संध्याकुनारावर टाकले. त्या पाळोपाळ दोघे अदृश्य झाले. नंतर त्याने आपल्या गळघातली पाळ काढून एका खटीला टांगून ठेवली आणि आश्चर्य म्हणजे तो बुटका एकदम सामान्य पाणसासारखा दिसू लागला आणि त्याची ती विचित्र दाढीदेखील अदृश्य झाली. डोळ्यांवर विश्वास न होण्यासारखी गोष्ट होती ती.

उदयन आश्चर्यचकित होऊन हे सर्व खिडकीतून पहात होता. गळघातली पाळ काढून ठेवल्यानंतर तो बुटका क्षोपला आणि छान धोऊ लागला. ते पाहून उदयन

त्याबरोबर उदयन स्वतः एक लांब दाढीवाला बुटका झाला. ते विचित्र पाहुन तो मनात म्हणाला—"हे या दुष्टाचे गुपित आहे तर! हा कोणी मांत्रिक तर नसेल?"

उदयनने आपल्या विशाल हात घालून पाहिले तेव्हा त्याला कसले तरी भस्म हाताला लागले. त्याला आडवले की, याच भस्माने त्या बुटक्या दाढीवाल्याने साडा-खालच्या धोड्यांना आणि घरातल्या माणसाना अदृश्य केले होते नाही का? दुसऱ्या क्षिप्रातल्या डबीत तांबडे अंजन होते. हे अंजन लावल्यानेच उदयनचा हात अवृक्ष झाला असावा. तिसऱ्या क्षिप्रात तमल्याच एका डबीत एक हिरवे अंजन होते. बाणखी एका क्षिप्रात एक पंच आणि कसले तरी काळे भस्म होते. त्याचा कसा व कसासाडी उपयोग करायचा, हे उदयनला माहीत नव्हते. या सर्वांचे गुपित कसे काय उकलणार? (कमशः)

स्वजिन्याचा चोर

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, मेल खांद्यानर कापून घेतले आणि स्मशानाच्या विशेने मीनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तू कोणाला पचन देऊन इतके कष्ट सहन करीत आहेस, कोणत ठाऊक? परंतु केव्हा केव्हा नचनाचे पालन करण्यासाठी देखील अनौत्तिकर किंवा धर्मरहित काम करावे लागते. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला विक्रमसेन नावाच्या राज्याची गोष्ट सांगतो. सध्द देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

चार पूर्वी भावनगरी राज्याच्या गादीवर विक्रमसेन नावाचा राजा राज्य करीत असे. तो एक योग्य व प्रभावशाल राजा होता. युद्धात पराभव म्हणून त्याने कधी पाहिला नाही. जवळपासच्या राज्याचे

वेताळच्या गोष्टी

सामंत राजे त्याचा खंडणी घेत. विक्रम-
सैन्याच्या खजिनात बंधूमी भरलेला असे.

परंतु आरव्ये असे की पुढे खजिन्यातले
धन कमी होत गेल्याचे कळले. कोणी तरी
खजिन्यात गुप्तपणे निवून घेत चोखत तेंत
असावा, असा राजाला संशय आला.
चोराला पकडण्यासाठी राजाने अनेक उपाय
करून पाहिले. परंतु खजिन्यातले धन
माहीत होण्याचे थांबले नाही.

शेवटी राजाने खजिन्यातल्या धनाची
चोरी करणाऱ्याला जी कोणी पकडून देईल
त्याच्याशी राजकन्येचे लग्न करून देईल.
अशी दबडी पिढविली. राजकन्येशी विवाह
होईल वा आधीच निघेकोणी प्रयत्न करून

माही आणि चोरीमुढा थांबली नाही.

काही दिवसांनी महाराज आपल्या समेत
बसले असता एक अत्यंत सुंदर तरुण
मुलक महाराजांना भेटण्यासाठी आला व
म्हणाला-“महाराज! आपण पिढविलेली
दबडी ऐकून मी आलो आहे. चोराला
पकडून देण्यास मी आपणास मदत करू
शकून असे मला वाटते.”

राजा म्हणाला-“ठीक! तू मागशील
तितक्या शिपायांना मी हरोबर पाठवून
देतो. तू चोराला पकडून घेऊन ये. मी
तुझ्याशी आपल्या मुलीचे लग्न करून देतो.”

“महाराज माझ्या मदतीला शिपायांची
किंवा कोणाचीही गरज नाही. आपण स्वतः
बरोबर येऊ सकाळ तर तेवढे पुरे. आपण
याद्वारावर निरवास ठेवून मी सांगेन त्या
जागी चलावे.” तो तरुण युवक म्हणाला.

राजा शूर व साहसी होता. थोडा वेळ
विचार करून म्हणाला-“ठीक! मी तयार
आहे, केव्हा निघायचे?”

“हे मी पक्ष येऊन आपणास सांगतो.”
असे सांगून तो तरुण युवक निघून गेला.
दोन दिवसांनी तो तरुण युवक
राजाच्या वेळी राजाला येऊन भेटला व
म्हणाला-“आपण दोघांनी आज राजी वेष्ट
पळवून विचाले पाहिजे!”

जंगलात येऊन पोचले. दोघे एका खडकाआड
लपून बसले. तो तरुण युवक राजाला
म्हणाला-“महाराज! समोरच्या डोंगरा-
तल्या गुहेत चोर जमतात. खूप पिऊन
शाळात नाचतात. परंतु मी आपणास
दाखविणार आहे ते अगदी वेगळेच
दृश्य आहे.”

दुकून पेंजण आजल्याचा आवाज येऊ
लागला. युवक राजाला म्हणाला-“महा-
राज, ती एक तरुण युवती येते आहे.
तिला लक्षपूर्वेक पाहून ठेवा, म्हणजे पुढे
आंऊळणे कठीण होणार नाही.

काही वेळाने त्याच्या समोरून सुमारे
सोळा वर्षांची एक सुंदर युवती जाऊ

लागली. तिच्या दोन्ही बाजूला समोऊन
महाली दाखवीत दोघे जण जात होते.
तसेच आगळी दोघे जण तिच्या पाठी-
मागून खाद्यावर पिशव्या घेऊन चालत होते.
राजा व तो तरुण युवक पहात असता ते
पांच जण पुढे निघून गेले.

परंतु राजाच्या तोंडातून एकही शब्द
न निघालेला पाहून तो युवक विचार
लागला-“काय एवढे पाहता आता?”

राजाने त्या तरुणाला विचारले-“इकडे
अशा काही गोष्टी घडत आहेत, हे तुला
कसे काय कळले?”

तो तरुण म्हणाला-“महाराज! मी
लहानपणापासून आईवडिलांच्या सांगण्या-
सोळा वर्षांची एक सुंदर युवती जाऊ

फिकीर केल्याशिवाय दया खोल्यातून व जंगलातून मनमोकळेपणाने हिबत फिरत असे. एके दिवशी रात्री मी म्हणालो त्या गृहेजवळ सहज येऊन पोचलो तेव्हा मला गृहेतून गलका ऐकू आला. मी भात बांदून पाहिले. भात चोर होते. एका बाजूला महाकाळीची प्रतिमा बसविलेली होती. काही मोक तिच्या पुजेत मग्न होते. काही जण दुसरीकडे बसून दारू पिण्यात मग्न होते. एका उंब दगडावर चोरांचा मायक बसला होता. आपण आता पाहिली ती पुनर्ती एका तरुणासोबरी बसली होती. तिच्या सोबरी पैशाच्या पिशव्या ठेवलेल्या होत्या. इतके घन कोठून बरे आले असेल,

Fullscreen 127 X

विलेला दुर्बंदी ऐकून कदाचित् आपल्या खजिन्यातले नाहीसे झालेले तेच घन असावे असा एक संशय माझ्या मनात डोकावला. म्हणून मी आज आपणास इकडे घेऊन आलो."

राजाने तरुणाला विचारले—"आज आपण पाहिली ती मुलगी कोण माहीत आहे का? ती मासोच मुलगी आहे."

तो युवक चाबरल्यासारखा होऊन म्हणाला—"खर का महाराज? ही गोष्ट मला माहीत असती तर आपणांजल मी तसपी देऊन दुखी केले नसते. आपण मला क्षमा करावी, महाराज!"

"वेढ्या! तुला माफी मानण्याचे कारण काय? माझी मुलगी अशी को आणली कोणाची, न्याय हा दालाच पाहिजे. मी उद्यां तिला कडक शिक्षा करतो. तु उद्यां राजवाड्यात अवश्य आले पाहिजेस!" असे सांगून राजाने त्या तरुणाला निरोप दिला आणि राजवाड्यात परतला.

तो सरळ राजकन्येच्या म्हालात गेला. तेथे दासी होत्या त्यांना बोलावून त्याने विचारले—"राजकन्या कोठे आहे?" काय उत्तर घासे त्यांना मुखेमा.

उजाडेपर्यंत राजा आपल्या मुलीच्या म्हालाबाहेर पडला नाही. राजकन्या

रले—"काय ग, कोठे गेली होतीस?" ती मान खाली घालून गुपचुप उभी राहली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजाने राजसभेत जाहीर केले—"मी राजकन्या राजद्रोही असल्याचे जाहीर करीत आहे. तिला मी कडक शिक्षा करण्याचे ठरविले आहे।"

त्या वेळी राजसभेत तो तरुण युवक हजर होताच. तो हात जोडत म्हणाला—"महाराज! आपण राजकन्येला राजद्रोही म्हणून शिक्षा केल्यास मी चोरांना पकडून बिल्थानव्ह आपण तिच्यासी लग्न करून देण्याचे वचन कसे काय पुरे होणार?"

राजाने तो तरुण म्हणाला ते मान्य करून त्याच्याशी आपल्या मुलीचे लग्न करून दिले. बंधवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—"राजा! मला हे नाही कळले की विक्रमसेनाने आपला मुलीला शिषा का केलेली नाही? त्या तरुणाला दिलेले वचन पालन करण्यासाठीच का? की ते मिश करून आपल्या मुलीला संकटातून मुक्त करून घेण्याच्या हेतूने? त्याच साठी तर त्याने त्या तरुणाला समजून उमजून राजसभेत घायाला नव्हते सांगितले? या क्षकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीत आहेच, तुमचा डोनगाची धांभर घकले होऊन कुस्याच पायांवर लोळू लागतील."

विष्णुमादित्य त्याचे उत्तर देत म्हणाला—
“हो कोडे वरवर वाटले, तितके ते सोपे
नाही. त्या तरणाऱ्याचा मूक सुरवाती-
पातून शब्दपर्यंत संदेहास्पदच होती. त्याने
स्वतःच्या पूर्वजाविषयी राजाला मागितले
तेव्हा अट्टल चोरामध्ये असलेल्या गुणांचे
वर्णनच त्याने केले होते. फक्त चोराला
पकडून देण्याचाच हेतूच त्याच्या मनात
असता तर शिपायांनाबरोबर नेऊन त्याने
राजकन्येला किंवा गुहेतल्या चोरांना पकड-
वून ती देऊ शकला असता. परंतु त्याने
राजाला बोलविले ते सर्व पूर्वी ठरवून तयार
करविलेले माटकच होतेसे दिसते. असली
घोंगरेची व्यवस्था राजकन्येला ओळखता
यावे व राजाच्या मनात दुसरा संशय राहू
नसे याबसाठी कर होती. राजाला हे दृश्य
राखविण्यासाठी त्याने दोन दिवसांचा अवधी
मागून घेतला होता, असे नाही का वाटत?
राजाला त्या तरणाऱ्याविषयी संशय होता
सात भला तरी काका वाटत नाही
राजकन्येने कोणत्या तरी अट्टल चोरामध्ये

राजाने हा तरुण तिच्याशी लग्न करण्यास
साहस करून तयार होतो या नाही हे
पाहण्यासाठीच राजाने त्याला दरबारात
बोलाविले होते. तसे दरबारात आला,
एवढेच नव्हे तर तिच्याशी लग्न करायला
त्याने पाय मागे घेतला नाही. याचा अर्थ
तो तरुणच स्वतः अट्टल चोर होता व
त्याचेच राजकन्येवर प्रेम होते या दोन्ही
गोष्टी स्पष्ट झाल्या. त्या तरुणाचे राज-
कन्येवर गुप्त प्रेम होते. म्हणून तिलाच
चोर म्हणून पकडवून देऊन, राजाने
दिलेल्या वचनाप्रमाणे तिच्याशी लग्न करून
वेण्याचा वाट त्याने युक्तीपुरस्सरच घेतला
होता. त्याच्या त्या ह्मणारीसमोर राजाला
मान वाकवावी लागली. त्याने दोघांचे
लग्न करून दिले.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन भंग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश झाला आणि
मागला जाऊन लोवकळ लागला.

(कालित)

शोरस सत्वा शोर

एका गावात एक श्रीमंत मनुष्य रहात
असे. त्याला एकुलता एक मुलगा होता.
त्याने आपल्या मुलाला फार लाडल वाड-
विले होते. म्हणून मुलाला वनेक वाईट
संघर्षी लागल्या आणि तो पाण्यासारखा
पैसा खर्च करू लागला.

एकदा मुलाने बापाजवळून बरेचसे पैसे
मागून घेतले आणि शेजारच्या गावी जाऊन
चैनीत सवें पैसे खडबले. त्याला पैसाची
गरज पडली तेव्हा एका सावकाराकडे
त्याने पांचशे रुपये कर्जाळ मागितले.
म्हणाला—“मी घरी गेल्यानंतर पांचशे
रुपये आणि त्याचे व्याज जे होईल ते
पाठवून देईन.”

तो सावकार त्या मुलाच्या बापाला
चांगला ओळखत होता. म्हणून तो कर्ज
घ्यायला कबूल झाला, परंतु कर्ज देण्यापूर्वी
म्हणाला—“बाबा रे! रुपये देतो. परंतु

काही वस्तू बहाण ठेवून घेतल्याशिवाय कर्ज
घ्यावे नाही असा माझा नियम आहे.”

मुलाने थोडा विचार केला व म्हणाला—
“माझ्याजवळ तूतं एक खंजीर आहे. तो
ठेवून घ्या आणि पैसे घ्या.”

सावकाराने तो खंजीर ठेवून घेतला
आणि पांचशे रुपये त्याला दिले.

एक वर्ष लोटले. तो श्रीमंत मनुष्य
एकाएकी मरण पावला. त्याच्या मुलाच्या
हातात सवें इस्टेट होती. परंतु त्याने शेजा-
रच्या गावातल्या सावकाराकडून घेतलेले
पांचशे रुपये परत केली नाहीत.

तो रक्कम सरळ मार्गाने वसूल होणे
शक्य नाही, असे सावकाराला वाटू लागले.

तो सावकार रहात असे त्या गावातल्या
घोबरेन त्या श्रीमंताच्या घराचे कपडे धुवा-
यला नेत असे. अर्धातच सावकाराकडे
कपडे सुद्धा तो घुई.

एकदा सावकार त्या परटाला कपडे देत असता म्हणाला- तुझा तो धनी कोणी म्हणालास त्याचा मुलगा माझ्याकडे आणला खंजीर गहाण ठेवून पांचशे रुपये घेऊन गेला होता. तो खंजीर हुंती दिसतनाहिना आला आहे त्या तो कजे फडण्यासाठी आला आणि मी खंजीर तेढ झाली नाही, तर उगाच एका पंढत सापडेन काय करावं करता नाहीसे घालं आहे '

त्या परटाने दुसऱ्या दिवशी त्या श्रीमंत साणसाच्या मुलाला सावकार म्हणाला ते त्यान त्याला सांगितलं

श्रीमंताचा मुलगा खूष होऊन मनान म्हणाला- "पाहता बघू कोठं जातो! तो पांचशे रुपये आणि व्याजच दोनशे रुपये घेऊन सावकाराच्या घरी आला

सावकारान त्याला धसायला खूर्ची दिली व तत्रपण म्हणाला- 'काय सेवा करू?'

"काही नाही, मला नसायला वेळ नाही एका कामासाठी जावयाचं आहे कजे

"संखळी? सावकार त्याला आठवत नसल्यासारखं नटून विचारू लागला.

"होय खंजीर! तो आमच्या आजोबा-पामून पिढ्यानपिढ्या चालून आला आहे तो आमच्या कुळाचे जणुकाही कुळदेवतच आहे तो हरदिला तर मी तुमच्याकडून दहा हजार वसूल केल्याशिवाय राहणार नाही "

श्रीमंताचा मुलगा म्हणाला सावकार घोड्या पडेच्या स्वरात म्हणाला- "यांबा पाहता आहे का परवा-परवा घोडीत होतो सापडला नाही तो घालवून बसलो तर त्याची किंमत भरावीच लागणार! तुम्ही पैसे आणलं आहेत, म्हणालात नाही का? "

श्रीमंताच्या मुलाने सतशे रुपये घेऊन सावकारान ते मोजून घेतले आणि तिजोरीत ठेवले. नंतर त्याने बराच नाऊन खंजीर आणून श्रीमंताच्या मुलास दिवला तो एवढंसे तोंड करून निघून गेला

१५६. निसर्गाचा चमत्कार

आर्मेनिया देश अनेक बलद्भूत पोथीवादी प्रसिद्ध आहे या देशात आपल्याला दिवपारे पितृ मानवाने मित्रितले नसून ही निसर्गात्मिक आहे अतः अनेक गुफा आहेत जागोजागी स्फटिकासारख्या स्वच्छ पाण्याने मोहोळ व प्रवाह वाहताना आमंत्रितातील शहरांना पाण्याचा पुरवठा याच ओहोळीच्या पाण्याने होतो

सदुपदेश

फार पूर्वी कोशल देशावर प्रबंढ नावाचा एक सुयोग्य व प्रजावत्सल राजा राज्य करीत असे. त्याच्या राज्यात प्रजा सुखी होती. हृदयविकाराने एकाएकी राजा मरण पावला. तेव्हा त्याचा एकुलता एक मुलगा सुकुमार याला विद्याभ्यास मध्येच सोडून राजधानीत परतावे लागले. यथा वेळी त्याचा राज्याभिषेक ही झाला.

सर्व विद्याभ्यास संपल्यानंतर राजकुमाराला राजनीती शिकवावी असा कोशल देशात प्रवाय होता. परंतु राजगुरुजवळ विद्याभ्यास पुरा होण्यापूर्वीच सुकुमाराला राज्यकारभार सभोवताला लायला. त्याला सर्व विद्या सुमती भाषांच्या मुळने शिकविल्या होत्या. सुमती एक धोर विद्वान नव्हे, तर एक धोर तत्ववेत्तादेखील होता. म्हणून सुकुमार राजा झाल्यावर सुमतीने त्याला काही उपदेश केले.

'माणसाचे मन हेच मुख्य असते. ते सर्वदा निर्मल असावे लागते. अनैतिक कामाविषयी निष्प विचार करीत राहून वेळ बालविषयापेक्षा एकदा काय ही चूक कल्ले मन स्वच्छ करून धन अर्पण कर आहे.

"प्रत्येक माणसाला अहं असतो तो स्वतःला फार मोठा समजतो. परंतु दुसऱ्यातला धोरपणा-मोडेपणा ओळख पतराच झरोखरी धोर होय. असाच माणसांना राजाने जवळ करावे.

"मनुष्य दान प्रवाराचे असतात, चांगले व वाईट देशातल्या वाईट उबाळ-लुच्चा लोकांचा काटा काढून राज्यात नीतिकर व चांगल्या लोकाना निर्भय करण हे राजाचे कर्तव्य होय.

"आपण मनात एखादी गोष्ट करण्याच ठरविले आणि त्या गोष्टीस सगळताच

सहाय्य तमळी नर त्या कामात पैश मिळत नाही. भगवंताचे अविष्ठात असेल तर न याजवेळ काम देतील यशस्वी होते."

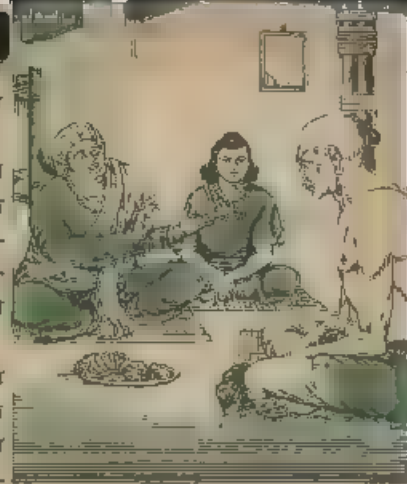
हे उपदेश ऐकून सुकुमाराला आपल्याला सर्व राजनीती कळली वसे वाटले. एका वर्षात तो राजकार्य करण्याऐवजी भोग-विलासात गुरफटला. प्रबंधाच्या कार-भीर्वीन सुखी झालल्या प्रजेला सुकुमाराची कारकीर्द मुठीच पमत पडली नाही.

दोन वर्षे झोडली. राज्यकारभारात सर्वच अस्तव्यस्तता पसरली. कोशलदेश अधिकदृष्ट्या, सैनिकदृष्ट्या कमकुवत झाल्याचे एक मेळ लागले. सत्तार पाज-रच्या राजांना कोशलदेश जिंकण्याला ही संधी चांगली आहे, असे वाटू लागले.

ते कलत्यावर सुकुमार सुमतीकडे आऊन म्हणाला-"गुरुवर्ये! आपण दिलेल्या उप-देशाप्रमाणे मी सर्व काही करीत आहे. परंतु राज्य परिस्थिती बरोबर नाही. उद्योग काय होईल, हे त्या परमेश्वराच्या माहीत."

'मी म्हटल्याप्रमाणे तू वागला नाहीस. तू भोगविलासात गुरफटलास.' सुमती त्याचा कानउघाडणी करीत म्हणाला.

अनीतिकर गोष्टी मनात न ठेवता त्या करून टाकून आपले मन शुद्ध करून घ्यावे असे आपणच नाही का म्हणाला.

होता' सहाय्य व कामवागना वाग्यात माझे मन अद्याप भुवत झालं नाही."

सुकुमार म्हणाला. ते ऐकून सुमती चकितच झाला. आपण केलेल्या सदुपदेशाचा असा विपरीत परि-णाम होईल, याची त्याला कल्पनाच नव्हती. त्याने राजगुरुचा सल्ला घेण्यासाठी त्याच्याकडे निरोग पाठविला.

इतका काळ लोटल्यावर प्रथमच राजा व राजगुरु यांची परस्पर भेट झाली. राजगुरुने सुमतीसमोर उभा राहिलेला प्रथम शानपणे ऐकून घेतला आणि स्मित करून म्हणाला-"हे पहा! आपण सुकु-माराला केसेले उपदेश फार मोठे आहेत.

परंतु ते उद्देश इदाती व तत्ववेत्त्यांसाठी आहेत प्रजेच्या सुखासाठी राज्य करणाऱ्या राजकर्त्यांच्या कामाचे नाहीत. असे सांगून भुवनेश्वराकड वळून राजगुरू म्हणाला- "राजाने आपले मन बुद्ध ठेवावे हे तेवढे महत्वाचे नाही त्याने ठीक पड ठेकावे हे महत्वाचे आहे समजून तुला राजाच्या मर्यादा कोणाचा वष फेलास तुला राजा असे म्हणून तुला कोणी विचारणार नाही. तुला माणसाच्या ठार करून मोकळा होवोस परंतु त्यानंतर त्या माणसाची काही बूक नाही हे कळव्यावर तुला माणसाला पुन्हा जिवन करू शकणार नाहीस म्हणून तुला स्वतःवर सत्य पाहिला पाहिजेस

सुकुमाराच्या बांगलं लक्षात आले. माथी राजाला उद्देश करण्याचा अधिकार व माथी आपणात नाही हे समजावून देण्यात येतील कळले त्याने राजगुरूची समा मागितली जाणि तेथून निघून गेला

त्यानंतर राजगुरू राजकुमाराला म्हणाला- "तुला राजा आहेस तुझ्या हातात सर्व अधिकार आहेत. कोणीही समजूतदार मनुष्य तुझ्यासमोर तुझ्याविषयी काही बोलणार नाही. तुझ्याकडून शाबासकी व नफेने मिळविण्यासाठी कित्येक जण तुला खोटी स्तुती करतील कोणी तुला इशारा देणार नाही म्हणून, मर्यादा पाळून म्हणून ते सर्व तुझ्या धोरणात जोडून तुझ्या धोरणाची योग्यता शासन जसे समजून कोस ते राजभक्त नाहीत तुला खरा राजभक्त कोण हे दाखवितो त्याच्या घरी आज रात्री आपण वेष्ट पाळवून जाऊ या

त्या प्रमाणे शोध वेष्ट पाळवून एका परीब शिंदी ब्राह्मणाच्या घरी गेल परगावचे पाहुण जाऊ आहेत हे कळव्यावर त्या ब्राह्मणाने त्यांना फक्त आश्रय देऊ न देता तर त्याने आपल्या शक्तीप्रमाणे त्यांचे आतिथ्येसाठी केले

बोलताना राजगुरूने देशातल्या परिस्थितीबद्दल त्याला विचारले. त्याबरो-

तीकला आले ते बोलला- 'प्रचंडाच्या पोटी एक अयोग्य नाट्यक जन्मला प्रजेच्या हितापेक्षा स्वतःच्या भांगविलासाठी मग असणारा राजा असून नसून सांगताच!' ते सर्व ऐकून सुकुमार मयकर तापला परंतु त्याने स्वतःला आचरले

नंतर दुसऱ्या दिवशी रात्री दोघ त्या ब्राह्मणाच्या घळून निघाले

सुकुमार राजगुरूला म्हणाला- "मी कोळसतो वा बटोला. हा वररोज घर बांधत येतो दुसरे मोक माझी स्तुती करून काही तरी पारिवर्तक घेऊन जावात हा माण काहीच बोलत नाही म्हणून माला काही देऊ नये अशी मी

बाधा केली होती माझ्या मनात माझ्या विषयी एवढा राग असण्याचे काय बरे कारण असेल? तोंडाला आले ते बडबडले, पहा! तुम्ही जवळ होला म्हणून नाही तर मी माला असा मांडला पसता!

'अशा पुन्हा वेष्ट पाळवून जाऊन पाहू या काय होणे ते!' राजगुरू म्हणाला 'दुसऱ्या दिवशी ते शोध पुन्हा आल्यावर त्या ब्राह्मणाने त्यांना आदरपूर्वक बोलावून विचारले- 'मध्यरात्रीच तुम्ही निघून गेलात कारण काही कळले?

तेव्हा राजगुरू त्या ब्राह्मणाला म्हणाला- "हे आपल्या देशाचे महाराज आहेत त्यांना लागून असा पन्हात बोलणाऱ्याच्या घरी महाराजांना कोण जाली नाही'

राजगुरुने ते म्हटल्यावर राजा स्वऱ्या स्वरूपात प्रगट झाला

ते पाहून तो ब्राह्मण घाबऱ्या घाबऱ्या उठून उभा राहिला आणि राजाला बसवला बांगलीशी उच्चवसुताची जागा तयार करीत म्हणाला-“आपण वामने पय, घनी, हे माहीत नसल्यामुळे केवळ अज्ञानाने मी सांगचाडूड्या काही एक विचार न करता तोंडाला घाले ते वडवळी क्षमा करावे! परीब ब्राह्मण आहे आपल्या नयदिग्रसाचे आपला आनिध्य सरकार करू शकलो नाही”

राजगुरु स्मित करून म्हणाला-“वेड्या ब्राह्मणा! हे मने कयाला बोलता आहेस?

केलेस म्हणून राजाचे मने पाळटेल असे वाटले होय तुम्हा? तुम्हा किती मोराबो नागणारच!

ब्राह्मण थोडादेखील न घाबरता म्हणाला-मी शिक्या होईल या मीतीने आपले आनिध्य करू शकला नाही असे म्हणण्याचा नाशा हेतू नाही आपल्या देशाचा जा गळा आहे, त्याच्याविषयी याशी व्यक्तिगत अशी काय वाटेल ती मते असली तरी मी त्या पदाची मर्यादा राखतो व त्याचा गौरव भाक्ष्या मनास सतत असतो राजाने किती चुका केल्या तरी तो आपल्या आसनावर जणू तोरणेत सो त्याला मान देणार, आपल्या देशाच्या राजाचा अपमान करण्याचा अर्थ स्वतःचा अपमान करण्यासारखाच नव्हे काय? त्याने मने बदलावे अशी इच्छा बाळगून त्याला मीन आशीर्वाद देण्यासाठी मी दररोज देवारात जातो परंतु त्याच्यान जे सद्गुण नाहीत त्यांचा उल्लेख करून त्याची स्तुती मी करणार नाही अला ते संत माहीत म्हणून मना वरिस पास्तार्थिक मिळत नाही, हे मला नाहीत आहे परंतु पित्राभुपिंड्या बालन आलल्या लोकां व परंपरा मी सोडणार नाही

ते ऐकून सुकुमाराने डोळे उघडले

राजगुरुला तू पाहिलेस ना? वसा भ्राण-सान स्तुती प्रवासा केली नाही तरी ती तुला मान्य असली पाहिजे”

त्यानंतर राजगुरु सुकुमाराला म्हणाला-मनुष्य बांगला असो की काईट असो, प्रत्येकात शिकण्यासारखा कोणता तरी गुण असतोच राजाने प्रत्येकाकडून शिकण्यासारखे असेल ते शिकून घ्यावे.”

सुकुमारला ते पटल नाही म्हणाला-आपल्या लुंग्यात कित्येक मुन्हेगार आहेत, त्यांच्याजवळ ही मी शिकण्यासारखे आहे का? तुमच्या विषयी राजगुरु सुकुमाराला कारागृहाच्या बाजूला

बेलन गेला मुन्हेगारात बोढपाची बोटी करणारा एक मुन्हेगार होता. किती बोटकर न मस्तबाल धोबा असला तरी तो त्याला पाहतो पाहतो वध करून नाहीसा होत असे

“मी यांच्याजवळ घोडे कसे पोळून घ्यायचे हे शिकावे म्हणता का?” सुकुमाराने विचारले.

‘नाही परंतु किती नवा बोडा असला तरी त्याला कसे बघा करून घ्यायचे हे शिकायचे! काही अंगात घोड्याला अद्वय करण्याचे, स्वारी करण्याचे नेपथ्य शिकायचे!’ राजगुरु म्हणाला.

‘तशीच राजवाड्यातल्या खजिन्यात शिकून बोरी करणाऱ्याकडून कडक पाहारा

असलेल्या घरात शिरण्याची विद्या शिकता येईल" राजगुरू म्हणाला अशा तऱ्हेने प्रत्येक गृहगुरूकडून शिकण्यासारखे काय आहे हे राजगुरू सांगत गेले

शेवटी एका गृहगुरूला दाखवित नुस-
गाचा अचिकारी म्हणाला "ह्याचा त्रुष-
किवा ह्याच्याविषयी घृणा वाटणार नाही
असा कोणी समुच्च मित्रगार नाही उप-
कार काय? विषय काय वाटेल ते करायला
हा तयार होईल याच्या शब्दकांशात
कृतकृता हा शब्दच नाही ज्या क्षणाला
जं सुचेल ते हा करायला तयार असतो
याने कित्येक शिष्यांचा मानभंग केला
किथळ जणाचा धात खून केला!"

'असा भाषणाकडून आपण काय शिक-
णार?' सुकुमाराने विचारले

'माणसाने काय करू नये, हे पाह्या-
जवळ शिकता येईल' राजगुरू म्हणाला

सुकुमार हाच ओढून राजगुरूला नमस्कार
करीत म्हणाला- आपण म्हणालात ते सचं
असर असर सत्य आहे!"

Philosophy

127

32

134

विचारले

हे गृहगुरू मोकळे राहिले तर प्रजेचे
मुक्तमान होईल! सुकुमार म्हणाला

'आपण काही करावयाचे म्हटले तरी
त्याला भगवताचा आशीर्वाद व सहाय्य
लावत बागल्या कामासाठी भगवताची
मदत ही मिळतेच तरी गृहगुरूंवर नजर
ठवण्याचा भार देवावर न सोडता तो
मापसावर का सांठला आहे?' राजगुरूने
विचारले

सुकुमार काही एक बोलला नाही

याचा अर्थ असा आहे की आपला
प्रयत्न नसेल तर देवदेखील मदत, सहाय्य
करीत नाही आलं का लक्षात? राज-
गुरूने विचारले

त्यानंतर सुकुमारने राजगुरूकडून
कित्येक सद्प्रदेश घेतले व राजनीती शिकून
घेऊन बागापेक्षा ही उत्तम तऱ्हेने राज्य-
कारभार चालवून प्रजेला सुखी केले

दोघे मंत्री

चंद्रनूपुरा राजा सुमन याच्याकड अरविद
भट नावाचा एक मंत्री होता चंद्रन-
पूरच्या जवळपास खऱ्या जंगलात होती पुष्कळ
होते म्हणून त्या देशात धोडधोपेक्षा हत्तीच
फार होते त्याचप्रमाणे शमंतनी नावाच्या
राज्यात हत्तीपेक्षा घोडे जास्त होते

म्हणून सुमनने आपल्या मंत्राला बोला-
वून शमंतनीच्या राजाला हत्ती देऊन त्याच्या
वहल घोंड भागून आणायला सांगितले

त्याप्रमाणे अरविदभट आपल्या राजाच्या
इच्छेनुसार एका नांकराला बरोबर घेऊन
शमंतनी राज्यात गेला त्याने राजाला
भेटून हत्ती घेऊन घोंड घावेत अशी विनंती
केली राजाने त्या मांष्टीस हाकार दिला
शमंतनीने देशाच्या राजाकडे अरविद
नांवाचा मंत्री होता त्याने अरविद म्हणाला
आपल्या घरी जवायला रहायला बोलाविले

जवळपास आठगुन दोघे मंत्री गप्पा

गोष्टीन मगच वेळ रमेल बोलता बोलता
आदिभट अरविद मंडाला म्हणाला-"आमचे
महाराज माझ्या हातातल एक बाहुल आहे,
मी 'नदी' म्हटले तर ते नदी म्हणतात
'माडव' म्हटले तर माडव' म्हणतात"

अरविद मंडाला ते खरे वाटले नाही
आदिभट म्हणाला- एवढे कशाला?

पाहिजे तर म्हाजी प्रत्यक्ष जावी करून प्या
आज सध्याकाळी मी महाराजाबरोबर
फिरायला एका विशने जाईन तेव्हा तुम्ही
एखाद्या भावालाड किवा खडकाआड लपून
आमचे बांलण एका पहा काय होतं ते

अरविद भट आपल्या नांकराला बरोबर
घेऊन गावाबाहेर आदिभटाने प्रथमपासून
शांगून ठवलेल्या जागी एका मोठ्या बाबा-
वाड लपून बसला

त्यानंतर काही वेळाने धोडधोपेवर नसून
पुढे मंत्री व पाठीमागून राजा आले वाटले

आदिभटाने घोड्याला बांधिले व राजाला एक ज्वारीचे शेत दाखवीत म्हणाला - हा उसाचा मळा तर पहा, असे कसा जाडपूड लागला आहे ?"

राजाने थोडसे इकडे तिकडे पाहिले व म्हणाला - "खरंच! ऊस कसा जाडपूड झाला आहे नाही का ?"

इतक्यात मंत्रां जवळून सरताना एक हिरना माग निघून गेल्या पाहून म्हणाला - "पाहिले महाराज! तो अजगर किती झाड आणि किती शीव आहे नी."

'होय की इतका मोठा अजगर मी उभ्या आपल्यात तूची कधी पाहिला नाही' राजा म्हणाला आणि बांधे घुड निघून गेले

नोकर दोघ एकून चकित झाले. अरविभट व आदिभट वरी पोचल्यावर परस्परांना भेटले अरविभटाने तो स्वतः काकणभर जास्तच बस्ताद आहे हे आदिभटाला दाखवायचे मनात ठरविले

आदिभटाने विचारले - "पाहिले मी सांगितले ते खरे झाले की नाही ? असा मी राजाला भुठील ठेवला आहे"

अरविभटाने त्याच्या कुशाग्रव्याकडे दुर्लक्ष करीत म्हणले - 'ते काही असो, मू मामा वराक्रम पाहिला नाहीस तर! तुला माझ्यासमोर नमकीव मान हांकवाओ लागेल पत्ता राग झाला म्हणजे महा-राजाना मी तोंडाला बेईल ते म्हुणायला मागंघुड पहात नाही तू माझ्याबरोबर चल, मी प्रायश्चित्त दाखवितो तुला '

थोडे चंदनपूरला आले अरविभट भट आदिभटाला म्हणाला - मी महाराजाजवळ आतां बोलणार आहे त्याने आदिभटाला एका पडद्याआड बसविले पडद्यापलीकड तो महाराजाजवळ स्वतः जाऊन बसला

"काय तर मन्त्रे ? मी म्हणले ते काम कितीत पुरे झाले ?" राजाने विचारले

अरविभट म्हणाला - "काम आपल्याला हव होते तसच झाले. परंतु या प्रवासान मला एवढा तेंपडा का डार पास झाला

माझाच तो पूर्णपणे होता परंतु तुम्ही एवढे म्हातारे झालांत पण सुमची कुडी कोड चरायना मन्त्री होमी ?

ते एकून राजाने फक्त डोके हलविले आणि थोडा हुसला पडद्याआडून आदिभटाने तो सर्व प्रकार पाहिला मनात म्हणाला, आहे खरा वस्ताद !

अरविभट पडद्याआड बसलेल्या आदिभटाकडे जाऊन म्हणाला - पाहिलेस मी तुझ्याहुन काकणभर मोठाच ठरलो की नाही ?

'यात काय संशय आहे' आदिभट म्हणाला

इतक्यात अरविभटाने नोकर आपल्या भालकाला एका बाजूला घेऊन जाऊन म्हणाला - 'धनी ! क्षमतिनीच्या महार जाणा मुळीच दिसेत नाही' असे त्याच्या मंत्र्याचा नोकर म्हणत होना माझ्याजवळ' म्हणून कदाचित स्वार्थीच

शेत दाखवून उसाचा मळा आणि हिरन्या सापाला अजगर म्हणाला तरी त्याने न्याला होकार दिला

तिला आदिभटाचा नोकर अरविभट भटाला नोकराला भेटला होता तो आपल्या घन्याला एका बाजूला घेऊन जाऊन म्हणाला - 'भालक ! या देशाचा राजा बहुरा आहे, म्हण ! थोडदेखील एकू यंत माहो, त्याच्या मंत्र्याच्या नोकराकडून मला कळले

थोडा मंत्र्यांना दुसऱ्यात फसविल्या- बहुल राग झाला अरविभटाने क्षमतिनी देशाच्या राजाला एक पत्र लिहून त्यात त्याने आदिभट म्हणाले होता ते सर्व त्यात कळविले त्याच प्रमाण आदिभटाने अरविभट म्हणाला होता ते सर्व एका पत्रात लिहून सुमताला कळविले

त्याच्या परिणाम असा झाला की अरविभट भटाले व आदिभटाला त्याच्या त्याच्या राजाने मन्त्री पदावरून काढून टाकून हुद्दारीची शिक्षा केली

वहिवाट !

एका गावात लक्ष्मी नावाचा एक गरीब भेतकरी रहान असे. तो फार काढाड कष्ट करून ओठापुरते मिळवी. एका दिवशी त्याने आपल्या झोपडीच्या जवळ कलिंगडाचे दोन वेगळे सावळे काही दिवसांनी ते बरेच वांग्यास वाडले आणि आठ तेऊ कलिंगडे लावली. ती विकून एखादी वांगडी विकून घ्यायचे लक्ष्मीने मनात घेऊन त्याने आपल्या रावरीत ही छान बांधून बसली आणि शेजारच्या बाजारपेठेत गेला.

बाजारासोठच्या पाहुरेकन्याने त्याची वहिवाट म्हणून एक कलिंगड लक्ष्मीला देऊन त्याचेचपमाणे तिच्या गरीबारी करून, मनेवर एकेक कलिंगड हक्क म्हणून घेऊन गेले.

किष्काग भेतकरी एका सव्दाने काही बोलना नाही. पहात राहिला त्याचे वरच्या अधिकाऱ्याकडे यादण नेंऊन काही न्याय मिळेल या आशेने प्रयत्न केला. तो असत लक्ष्मीवर बसकाने ओरडला आणि म्हणाला— 'लुच्चा' इतक्या लबाडांना इतकाडीची कलिंगडे देऊन माझ्याकडे शिकाय्यां हाताने आवाग होय. बऱ्या लोकांना तेजडोवाडर येथे ठेवून बासत हो.

निकषाय होऊन उरलेली ती मुली फाटकी बादर लेवेच टाकून लक्ष्मी निघाला.

केशिनीचा केशशृंगार

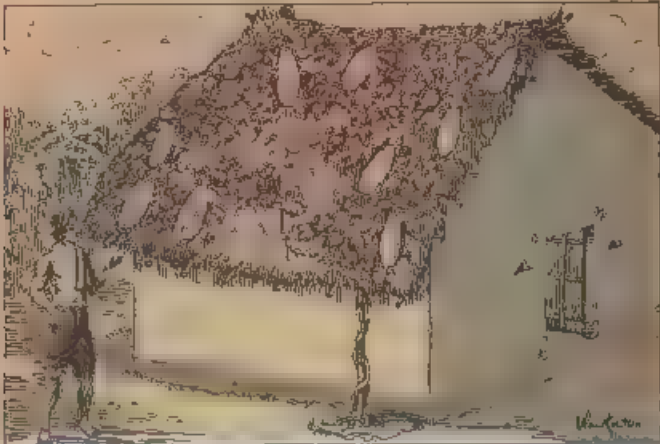
सोनारपूरची केशवती एक रूपवती कन्या म्हणून प्रसिद्ध होती. ती बागाच वर्षांची मुलगी होती. परंतु त्या वयातही तिची वेणी इतकी सुंदर असे की लोक पक्क होऊन तिच्याकडे पाहून रहात तिचे केश चकचकीत, काळेभोर आणि लांब सडक होते. म्हणून राज्यभर तिच्या वेणीफणीची फार मोठी वर्षा हात अस.

एकुलती एक मुलगी असल्या कारणाने राजा व राणी तिचे सर्वे लाड पुरवीत. राणी स्वतः वळ करून तिचे केश विचरी आणि स्वतःच्या हाताने निरनिराळ्या तऱ्हेच्या धव्या घालून तिला नटवी. ते काम तिने कधी हासीना नाही सांगितले. सर्व ती स्वयं करी. ती केशवतीच्या केशांला फक्त स्वच्छ खोबरेल तेल लावी.

एकादा केशवती तेल करताना ते पहायला तेलाच्या पाणीकडे गेली. ती बेल कसे

गोलगोल फिरतात व धाणी कशी फिरते ती शमत पहात खोबरे कसे पिळून निघते व त्यातून तेल कसे बाहेर येते ते पाहू लागली. तेल घाणीतून भांड्यात पडत होते व ती पहात होती. तेथली आगा पाहून तिला, का कोणस ठाऊक तेलाची किल्लस आली. इतक्यात एक पाल कोठून तरी त्या घाणीत पडली. केशवती एकदम मोठ्याने ओरडली आणि धरी येऊन पडली.

त्या दिवसापासून तेल पाहिले की तिच्या अंगावर काटा उभा राही. त्यानंतर तिन तेल लावायचेच नाही असा मनात निश्चय केला. आईने अनेक प्रकारे तिला समजावून पाहिले. बापांनेसुद्धा समजावून पाहिले, परंतु सर्व प्रयत्न फुकट गेले. खोबरेल नाही तर दुसरे काणते तरी तेल लावून घे, म्हटले तर ती त्याला देखील कळू न शकली नाही.

तिला तेलाचीच किडस वाट लायली होती तेलाच्या अभावी तिच्या कंसांची कळाच गेली त्यांचा तक्रारकोपणा नाहीसा झाला.

“तू कोणाचं काहीच एकत नाहीस माई! थोडी समजूत नको का भाणसाला?” आई म्हणाली.

‘मला सर्वे कळते पण मी डोक्याला तेल लावून घेणार नाही’ केशवती म्हणाली. “अग पण तेल लावून घेतले नाहीस तर कस कसे वाढतील? आईनं विचारलं केशवती एका झाडांला पाण्याएवजी तेल घालत गेली ते झाड वाढण्य एवजी वाळू लागलं.

“पाहिलंस का जातां तरी आई? हे झाड तेलान वाढण्याएवजी वाळू लागत

३३

त्याचं काय वाढण्यार

दरबारी राजवैद्य आला त्यांनी आयुर्वेद शास्त्रातले श्लोक वाचून केस वाढायला तेल किती आवश्यक असले सांगितले परंतु केशवतीचे मन पालटवणें त्यांना शक्य झाले नाही ही बातमी लवकरच रजतपूरला जाऊन पांचली रजतपूर सोनापूर शंभारचेच एक राज्य होते दाहो देशाच्या राजघराण्यात जुना ऋणानुबंध होता रजतपूरचा वृंराज कांचन याच्याशी केशवतीच्या विवाहाच्या गोष्टी ठरून बराच काळ लोटला होता.

कांचन आतां अठरा वर्षांचा तरुण होता किचकट विद्येत त्यान प्राविण्य संपादन केले होते त्यान त्याच्या भावी पत्नीविषयी

मन पालटता आले तारे प्रयत्न करून पहायचे ठरविले आणि सोनापूरच्या महाराजांना तसे कळविले सोनापूरच्या राजाने त्याला आग्रहपूर्वक यायला विनती केली कांचन पंथार हे कळल्यावर केशवतीला फार आनंद झाला लहानपणापासूनच तो सोनापूरला येत असे, दोघं मिळून खूप खेळत होती व त्यामुळे परस्पर प्रेम वाढत गेल होती दोघांचे वय वाढत गेले तरुतम मोकळेपणय कमी होत गेला परंतु यनातले प्रेम मात्र वाढतच गेल.

कांचन ठरल्याप्रमाणे आला त्याने केशवतीची केसाला तेल लावायच्या गोष्टी वर निराळ्याच तन्हेन बोलायचे ठरविले

‘बेडू तेजस्वी व्हायला डोक्याला तेल लावणे किती आवश्यक आहे, तुला माहीत नाही का? ते बेडूचे काबच सज्ज!’ तो म्हणाला.

“मला नाही तसे वाढत पडित हरि शास्त्री प्रकांड पंडित आहेत परंतु ते तेल मुळीच लावीत नाहीत” ती म्हणाली.

आतां लावीत नसले म्हणून काय झालं? लहानपणी त्यांनी नक्कोच लावले असले पाहिजे.” कांचन म्हणाला.

“म्हणूनच तर ते कोरे वंदितच राहले आहेत!” थोडीदेखील माधार न घेतां केशवती म्हणाली.

“अत्यंत लहान प्राणी असून घुगी किती हुंशार असते? तिला तेलाच्या घेदाचा

मुसता बाल आला की पुरे तिन्ही चारी माजूला मुमांच्या रांगा लागलास लेल चाटायला काचन म्हणाला

'मी पहिले आहे पुष्कळदां साखरे-साठी मुढां मुग्या कसा रांग लागलास त्यादेखील मी खूप पाहिल्या आहेत म्हणून तू, मी माझ्या डोक्याला साखरेचा पाक लावून घ्यावा म्हणशील का? आणि मग आपल्या बुढीला तजेल्या यईल म्हणतोस का?' केशवतीने जणूवाही त्याचे तोंडच बंद करण्यासाठी ती प्रश्न टाकला

जातां जास्त वाद घालून काही उपयोग नाही इतजाल विलेचा प्रयोग करूनच तिचे मन शलटला आलं तर पालटेल असं

किती गमती म्हायच्या नाही का? आरुवते का तुला केशवती?' त्याने तिला विचारले

'ते दिवस फार गमतीचे जातदाचे होते बुवा! खळ गमत म्हणजे गमत! असं होतं नाही?' केशवती म्हणाली

'जाऊ दे त्या तेल्याच्या गोष्टी एक खळ खळ या का?' काचनने विचारले

'सा चयात' तुला वेजबोड तर नाही लागल? केशवतीने विचारलं

'तू नको खळूस मी खेळतो ते पाहशील तरी?' त्यान विचारलं

'हो, पहात को! तू मग करीत होतास ना तशी काही जाडू कर की एखादी!' केशवती म्हणाली.

ठीक! तरंग आज मी तुला अशी नवीन जाडू दाखवितो परंतु एका अटीवर मी जाडू तुला दाखवेली तर मी शासन ते तू केल पाहिजेस! वाहे कबूल?' काचनने तिला विचारलं

हो! करीत को!'' केशवती म्हणाली दुसऱ्या दिवशी काचन राजा राणी व सर्व भनी सर्वांना बरोबर घेऊन जाडूचा प्रयोग करून दाखविण्यासाठी केशवतीच्या महान्गल आला स्थान टबलावर एक भला भोळा पाण्याचा हांड ठेवला तब तर त्यान एक जाडूजड पुढ्याचा तुकडा घेऊन तो

वीड इचाची ठवली त्या माशाच्या मघो-मघ एक थोक व त्याच्या बाजारी एक तुकडा कातरून ठेवला तो माशाच्या आकृतीचा पुढा त्याने राजाला, राणीला व केशवतीला पहायला देऊन तो हातातल्या पाण्यावर तरंगल अशा तऱ्हेने टाकला व म्हणाला- 'केशवती! हे माशाचे खंलण हाताने स्पर्श केल्याशिवाय त्याच्यावर फुकर घातल्याशिवाय तू पाण्यावर तरंगत सरकत असकल दाखवू शकशील काय?

केशवती जवळ येऊन बराच वेळ त्या माशाकडे पहात राहली व तिला ते जबाबधे नाही म्हणाली,

'मी दाख करणार आहे ते तुला आवडलं तर मी सांगेन तसे करायचे तू कबूल केल आहेस, आहे ना लक्षात? काचनने विचारलं

'हो, आहे लक्षात. तू आपली काय जाडूकर! केशवती म्हणाली.

काचनने एक मोठी वाटली बर उचलून तिच्यातल्या द्रवपदार्थाचा एक घेव माशाच्या भोकात सोडला मासा आपोआप त्या होदात इकडतिकड तरंगत फिरू लागला. सर्व चकित होऊन की गमत पाहू लागले. केशवतीने जाणदाने स्मित करीत काचनला विचारलं- "बरं तर सांग, मी काय करावे म्हणतोस?"

या वाटलीतल्या द्रवपदार्थाच्या सहि-मेतेच मासा तरंगू लागला. तऱ्हा मी तुला एवढेच सांगणार आहे की हा अद्भुत द्रव पदार्थ तू आपल्या डोक्याला लावीत जा. ही वाटली रिकामी झाली की मी दुसरी वाटली पाठवून देई आहे ना मान्य?" काचनने विचारलं.

मी तू म्हणालास तसा द्रवपदार्थ लावीत जाईन" लावीत म्हणाली

राजा राणी परस्पराकडे पाहत हसू लागली त्या वाटलात सुवासिक खांबरेल होने दे त्यांना माहीत होतं त्याच्या एका घेंबाने पुढ्याचा मासा हलू लागला

यथा राजा तथा मज्जा

फार प्राचीन काळी विक्रमवरी येथे विक्रमसिंह नावाचा राजा राज्य करीत असे त्याचे भग्न हुशार व कर्तव्यपाट होते त्याच्या राज्यात जखड शांतता सादित असे

एकदा राजा आपल्या राज्यात पर्यटन करीत असता राज्यातल्या एका कंपन्यात त्या गावो गेला त्या गावात त्याला एक अत्यंत प्राचीन काळातले संगमनाथाचे देवालय दिसले कित्येक शतकांपूर्वी बांधलेले ते देखून पाहून त्या बाळाल आपल्या राज्याचे सांपत्तिक वैभव फार मोठे असल पाहिजे हे राजाने ओळखले परंतु आज ते पडके देखून आले आहे हे पाहून राजाला फार वाडट झाले त्याने त्या देवाळाचे पुनरुद्धार करण्याचे ठरविले

त्याने त्या विजयी आपल्या मठ्यांचा सल्ला घेतला एकेका पैसा आपल्या खजिन्यातल्या

खर्च करून तर राज्यकारभाराची डन कामे होणार नाहीत देवाळाचा पुनरुद्धार करून भगणभार नाही निर्या निर्यात पुढची जन्मवादीची व्यवस्था सुद्धा करण आवश्यक आहे दर्शनास येणाऱ्या भक्त यात्रकल्या राज्याचा जवणाची व्यवस्था करायला हवी आणि देवालाळाचा खपाही त्याती येऊन पाणी खटपर्यंत राज्याच्या खर्चानातूनच खर्च करावा लागणार, कांयरे गोष्टी सांगि मज्जा व म्हणाले- 'एवढा खर्च करण्याची आपली शक्ती नाही

'मनात आल्यानंतर हे काम केले नाही तर पुनरुद्धाराने काम पूर्ण केलाही नाही तेव्हा पाहिजे तर त्यासाठी नवीन कर लावा सामान्य प्रजेवर भार टाकण बरोबर नाही' राजाने सुचविले

मठ्यांनी राजाच्या जन्मवादाप्रमाणे नवीन कर लावण्याचे ठरवून श्वेती पिटविली

विषय समोर घेऊन आला ते वर राजा स्वतः वेष्ट पाळून राज्यभर फिर आणि घर्जेच्या मुबद्द त्याच्या गोष्टी समजून घेऊन काही फेरबदल केल्याचा झाल तर नवी व्याघ्रमाण राजा नवीन कर लावण्यासंबंधी श्वेती पिटवल्यावर काही दिवसांनी बस पाळून राज्यभर हिडायला निघाला दुपारच्या सुमारास एका कुकादा घमाळून तो जात असता त्याला एका दुवाडाराने एका तरेण विचाराइताशी कोणत्यातरी गोष्टीवर चर्चा चालू असल्याचे दिसले त्या तरुणाच्या झाल्यातून राजाला काही गोष्टी कळल्या तो तरुण एका श्रीमताकडे नोकरी करीत होता

तरीन कर लावल्यापासून त्या श्रीमताने त्या तरुणाचा पगार कमी कसा होता मुळातच पगार कमी होता आणि त्यात तबाईन कर लावल्यामुळे व्यापाऱ्यांनी किमती वाढविल्यावर घराबव हिजावाची लढ मिळवली कशी होणार? म्हणून त्या तरुणाक पाहिजे असल्या जात अशीच विवत व्यावा यावाला

राजाने विचार केला होता त्याचा भरताने परिणाम झाला घनिकांवर व व्यापाऱ्यांवर तरीन कर लावायला तो गेला परंतु त्याचा परिणाम सामान्य गरीब प्रजेवर पडू लागला होता

राजाने घरी परत गेल्यावर मठ्यांना बोलवून त्यांचा सल्ला घेतला म्हणाला

“नवीन कर बंद करा दबडो विटका त्यासाठी किमती वाढविल्या तर व्यापाऱ्यांना शिक्षा होईल असे बाहेर करा” त्याने वेध पाळतून फिरत असता त्याला जो अनुभव आला तो सांगितला

“तरमग देवालयच्या पुनरुद्धाराचे काम तूतें बंद करावयाचे का?” मंत्र्यांनी विचारले

“नाही काम बंद होतं! कामा नये. त्यासाठी होणारा सर्व खर्च मी खाजगीतून देणार आहे. राजवाड्यात कित्येक गोष्टींवर व्यर्थ खर्च जाणवत असतो तो बंद करा तो बंद करा शिकार करमणुकी वगैरेवर लक्षावधी रुपये खर्च होतात तो खर्च बंद करा. राजा सामान्य प्रजसारखा राहू लागला तर देवलायाच्या पुनरुद्धाराला लागणारा खर्च राहणो निभू शकेल. मिदान देवळाचे काम पुरे होईपर्यंत तरी हा बंद करणे आवश्यक आहे.”

मग ते ऐकून चकितच झाले. म्हणाले- महाराज! आम्ही देखील मेज-

वलासो. म्हणून देवालयामध्ये पुनरुद्धारासाठी दंतो आपण त्याचा स्वीकार करावा”

ते ऐकून राजाला आनंद झाला. मंत्र्यांनी स्वतः आपला खर्च कमी करून वाचलेले पैसे देवलायाच्या कामासाठी दिले. इतर अधिकार्यांनीदेखील आपला खर्च कमी करून वाचलेले पैसे दिले. ही बातमी राज्यभर पसरली. लोकांनी सोमनाथ पुनरुद्धार फड गोळा केला. दानपट्यात खूप पैसे जमा झाले.

ते पाहून व्यापाऱ्यांना व श्रीमंतांना लाज वाटू लागली. देवालायासाठी दान देण्यास ते हुमरी तुमरीन पुढे बाल आणि त्यांनी मोठमोठी दाने दिली.

अशात हेने पुष्कळ पैसा जमा झाला. आता देवालय पट्टिल्यापेक्षा चांगले झाले. बाजलेल्या सर्वे कल्पना साकार झाल्या आणि ते एक उत्तम तीर्थक्षेत्र म्हणून प्रसिद्ध झाले.

पुराण श्रवण

एका गावात एक अड्डलचोर रहात असे. त्याला चार मुलं होते. मरते वेळी तो मुलांना जवळ बोलावून म्हणाला- “तुम्ही कधी कोणत्याही देवळात पाऊल टाकू नका आणि पुराण तर ऐकूच नका.”

एकदा वीध भाऊ राजवाड्यात चोरी करावया निघाले. घाटत कोठे पुराण असतं कानावर पडू नये यासाठी चौघांनी आपल्या कानात कापसाचे गोळे घालून ठेवले. ते राजावाड्याकडे जात असता एकाच्या कानातला गोळा खाली पडला. तेमळे त्याच वेळी भानोरच्या वेनळीत पुराण चालू होते. पुराण सांगणारा पुराणातल्या कथांच्या संदर्भात सांगत होता- देवीदेवता किंवा भतखते या भक्त्यांलागत बसत तेव्हा त्यांची पावले जमिनीला चिकटत नाहीत. अशाची राहतात. पाशिवण त्यांची सावली सुद्धा पडत नाही.

ही गोष्ट ज्या मुलाने ऐकली ती दबकला आणि घटकन त्याने कापसाचा गोळा उचलून कानात काढला.

नंतर चौथे राजवाड्यात शिरले आणि खजिन्यातलं हिरे, माणिक्य व सोने चाबी जे हाती आले ते धेऊन पसार झाले. त्यांनी आपल्या सोपडीत पोचल्यावर सर्वे घन जमिनीत पुरून ठेवले.

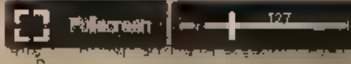
दुसऱ्या दिवशी खजिन्यात चोरी झाल्याची गोष्ट कळली. चोराचा शोध काढण्याचे काम प्रधानाने स्वतः कड घेतले. त्याने गावाबाहेरच्या एका तारळाच्या बाणतल्या सोपडीत कोणी चौधे जण संशयास्पद ठेवून राहतात असे समजले. त्यांनी चोरी करून चोरीचा माळ सोपडीत न ठेवता, अन्यत्र कोठे तरी ठेवला असावा. त्यांना घळन आणले तर त्यांनी चोरी केल्याचा आरोप साबित करण शक्य होणार नाही.

व चोनेचा मालकील हाती लागणार नाही, यासाठी अंतराप सिद्ध व्हावा व माल-
देखील हाती यावा अशी काही नवी युक्तो
करण्याचे मंत्र्यात ठरविले

त्यात काळोसाचे धाकट वर धारण
केला हातात तलवार घेऊन रात्री काळी-
सात त्या नाट्याच्या वागेत काळजत दुदयाचा
धरकाप उडेल इतक्या मोठ्याने ओरडला
तो आवाज ऐकून चारही भाऊ दिवा
घळत आपल्या झोपडीतून बाहेर आले
तिघा भावांनी कापल्या आवाजान विचारले-
'माते' तू कोण व कशासाठी आली
आहेस ?'

काळोसाचे धाकट वर धारण
केला हातात तलवार घेऊन रात्री काळी-
सात त्या नाट्याच्या वागेत काळजत दुदयाचा
धरकाप उडेल इतक्या मोठ्याने ओरडला
तो आवाज ऐकून चारही भाऊ दिवा
घळत आपल्या झोपडीतून बाहेर आले
तिघा भावांनी कापल्या आवाजान विचारले-
'माते' तू कोण व कशासाठी आली
आहेस ?'

काळोसाचे धाकट वर धारण
केला हातात तलवार घेऊन रात्री काळी-
सात त्या नाट्याच्या वागेत काळजत दुदयाचा
धरकाप उडेल इतक्या मोठ्याने ओरडला
तो आवाज ऐकून चारही भाऊ दिवा
घळत आपल्या झोपडीतून बाहेर आले
तिघा भावांनी कापल्या आवाजान विचारले-
'माते' तू कोण व कशासाठी आली
आहेस ?'

ते ऐकून प्रधान बबरेला आणि त्याने
नेवून पाय काढला त्यानंतर तिघा भावांनी
बबरेला विचारले- 'तुला हे कसे कळल
की तू तांतया होना ?'

"आपण चारी करावला निघालो हेव्हा
तकळत माझ्या कानावर पुराण पडल त्यात
देवाविकांचे चरण जमिनीला स्पर्श करीत
नाहीत व न्याया साधनी जमिनीवर पडत
नाही असे मी एकले त्यावरून हा देव नसून
मनुष्याच आहे, हे मी लक्षात त्याचे पाय
जमिनीवरच होते आणि दिव्याच्या लज्जात
त्याची गावली जमिनीवर पडली होती '

चवथा म्हणाला
"अरे चुकून पुराणश्रवण झाल, त्याचा
एवढा फायदा झाला तर मनामामने पुराण-
श्रवण झाल्यास आपणां सुखांना किती फायदा
होईल नाही ?" तिघे म्हणाले त्यावरून ते
पुराणप्रवचन ऐकू लागले व म्हणजेच ते ते
मन त्यांनी चारीदाघद मोडून दिले

बहिरेपणा फकास आला

एका गावात बहूरा तांबाचा एक इहिंग
मुलगा रहात असे त्याची आई ती
लहान अमलानाच मरण पावली बापाने
दुसरा लग्न केले वहाकला त्याची सायन
आई प्रेमान बापशीत नसे हातातली सर्व
कामे तर त्याला करावीच नसत त्या
बराबर प्रेची कामेसुद्धा नाकारताखी
करावी लागत

मुलाला जे कष्ट करावे लागत ते
मनच्या मोठ्याने गाढून ही त्याचा बाप
आपल्या दुसऱ्या बायलास एका शब्दातही
बिचारीत नसे म्हणून बहूकला माहे
अधःपार्श्ववाय तसे महान करावे लागे

एतदा रात्री बहूरा गाड्यात तुकताच
नवदामा होता नवदामान त्याची मावस
आई एक शब्द के फकी गाड्यात पाडले
तुकताच दुसऱ्या अगळी असे त्याला ते
सायन आहोता घरात राहून तो आपला

कपालमोक्ष करणार या मोलेने बहूरा
बापली बाहूरा दिल्पाशिवाय निमरला आणि
जवळच्या एका शेहरास घेऊन पोचला

त्या गावचा राजा फार मोठा भावडा
होता त्याच्या मोठ्या राणीच्या मुलाचा
वध करण्याच्या प्रयत्नात त्याची धाकटी
राणी अस-टाच त्याला एकदा स्वप्न पडले
ते दवकून आता हाकून पळगावर बसला
दुसऱ्याच दिवशी त्याने दरबारी लोकांस
त्याला जे स्वप्न पडले होते ते सांगितले
म्हणाला 'काल रात्री मुला पकडून
पडले त्याचे असे स्वप्नाच्या मी एक
अंगार मोठ्या शक्तिम दंडेस

पण कोणी काही नसतला नाही मुलांना
राजास भावलेपणा मात्र ते दामा
काणी नसत इत नाही हे पाहून राजाने
अथ वला विद्या ल- मने उडकल्या
म्हणत तो जे नसत शक्कणान काणी

देखांरातें नाहीं वाटते ! तुम्ही दबडी पिटवून कोणो आहे का विचारून तर पहा !"

ती दबडी पिटली गेली तबहुंच नेमका बहू त्या गावाला गेला होता त्यान दबडी पिटली गेल्याचे पाहिले, परंतु एक येत असल्याने राजाच्या दबडीचा अर्थ कळला नाही प्रजेन राजाकड जाऊन आपली गावाणी सांगवी असा त्यादबडीचा अर्थ असणार असे त्याला वाटले

तो सरळ राजवाड्याची वाट विचारित सरळ राजवाड्यात गेला दारवरच्या पाहरेकऱ्यांनी त्याला अडविले आणि विचारले महाराजांना पडलेल्या स्वप्नाचा अर्थ सांगायला आला आहेस का ?

परंतु त्यांनी विचारले ते बहूला एक आले नाही ती फक्त अवाजाने काही तरी समजून फक्त "होय" म्हणाला

पाहरेकऱ्यांनी त्याला आत बोलावून नेऊन राजासमोर उभे केले.

राजान विचारले-"मला पडलेल्या स्वप्नाचा अर्थ सांगतोस का ?"

बहू म्हणाला मला 'ज' सावत्र आईचा दुष्टपणा तिच्या हाली सावत्र मुलांना सहन करावे लागणार कष्ट, हे तथ्याने का सांगायला हवेत ? आपणाला माहीत नाही असे काय आहे ? तरी परंतु 'असे तो पुढे काही बोलणार तितक्यात राजा आनंदान म्हणाला-"शाबाज ! राजाने त्याला एक हजार बराह बक्षिस दिले.

राजान आपले गान्धार एवून आपले कष्ट दूर जावे म्हणून एक हजार बराह दिल्याबद्दल खूष होऊन बहू घरी परतला आणि त्याने घडलेले सर्वे वृत्त आपला येऊन त्याला कळले तसे सांगितले

ते कळल्यावर त्याच्या सावत्र आईला वाटले की याला राजाचा आशीर्वाद मिळाला आहे राजाला राग आला तर तो आपल्याला तुलगात टाकील किंवा दंड पा मीतीने ती बहूला चांगल्या रीतीने वागावू लागली, व बहूचे कष्ट त्या दिवसापासून संपले

महावली हनुमान

सुर्याबाला वाटले होते तला वरली मायाची राक्षसाच्या हाती मेला नव्हता उलट त्यानच मायाची राक्षसाला युद्धात ठार देऊ होते वागीला परत आल्या पाहून सुग्रीवान वागीला आदरपूर्वक नमस्कार केला वागीला सुग्रीवाला आशीर्वाद दिला नाही व त्याच्याकड कुठे भुटन 'हात उभ्या राहिला आणि रामाने तोंडाला आले ते सुग्रीवाला बोलला परंतु सुग्रीवाने त्याचे प्रत्युत्तर दिले नाही व नम्रपण त्याने आपला राजमुकुट वागीलाच्या चरणासमोर ठवून त्यान त्याच्या पायावर होके ठवले व नमस्कार करून म्हणाला.

दादा 'तू शत्रूचा नाश करून परतलास किती आनंदाची गोष्ट आहे ही हे मी

माझे बहूदय समजली मी त्या गृहच्या ताडाली वगळ वेळ वात पाहिली परंतु गृहंतून बाहेर जव्हा रवनप्रवाह व्हात बाहेर आला तेव्हा माझ्या हृदयाच्या धड्याचे बसला मला भीती वाटली की तो राक्षस बाहेर येऊन मला ठार कराय म्हणून मी त्या गृहच्या तोंडावर एक शिला सरकवून ठेवली आणि परतला मला राज्यांकाक्षा मुळीच नव्हती व राज्याभिषेकाची पण मला इच्छा नव्हती. नागरिकांनी व मंत्र्यांनी राजाची गादी शिकामी असला कामा नय असा हट्ट धरला व माझा राज्याभिषेक केला. आतां यापुढे तूच राजा आहेस मी स्वराज राहीन माझ्याविषयी दमगी

काही अर्थ गार समजूत करून घेऊ नकोस.”

परंतु वालीने सुप्रीवाने सांगितले ते खरे मानले नाही. त्याने सर्वांना बोलावून त्यांच्या समक्ष सुप्रीवाची निरा केली. म्हणाला-“हा व मी मायावीचा पाठलाग करीत गेलो. तो एका अयंकर गुहेत शिरला. त्याला ठार केल्याशिवाय किंजिबेला परतणार नाही. अशी मी प्रतिज्ञा केली होती. मी होऊन या सुप्रीवाला गुहेत न पायला सांगितले होते. मी एकटाच त्या राक्षसाला ठार करायला आत गेलो होतो. परंतु तो मला सहजो सांपडला नाही. वरी मी त्याला हुडकून काढला व ठार करून

होते. याने एक मोठी पिळा गुहेच्या तोंडावर लावून ठेवली होती. मी 'सुप्रीवा' म्हणून बराच वेळ हाता बारीत राहलो. परंतु या तुष्टाने राज्यभोगाच्या मोहाला बळी पडून गुहेचे तोंड बंद करून ठेवले होते. मी बाहेर येऊन नये असा त्याचा हेतू होता. परंतु मी त्या दगडाचा चवकाचूर करून बाहेर आलो.”

असे सांगून वालीने सुप्रीवाला अपमानित करून अंगावरच्या कपड्यानिशी घराबाहेर काढले. त्याने सुप्रीवाची बायको तारा हिच्याशी बळजबरीने विवाह करून घेतला. बायकोला धाळवून व अपमानित होऊन, सुप्रीव वालीच्या स्तीतीने ऋष्यमूक पर्वतावर येऊन राहू लागला. त्या वनवासात सुप्रीवाबरोबर हनुमान, जांबवंत, मंद, द्विविद असे चार चातुर वीर संत्री म्हणून राहू लागले. ऋष्यमूक पर्वतावर सुप्रीवाबरोबर रहात असतानाच हनुमंत व रामचंद्र यांचा परस्पर परिचय झाला, तो असा-

सुप्रीवाने ऋष्यमूक पर्वतावर रहात असता पंपा सरोवरच्या परिसरात दोघां तरुणांना पाहिले. ते मानव होते व त्यांच्या हातात धनुर्बाण होते. दिसायला ते अत्यंत सुंदर होते. परंतु त्यांना पाहून सुप्रीवाला भीती वाटली. वालीनेच त्यांना आपले

पारंपर्य करण्यासाठी पाठविले असावे, असा संशय देखील त्याच्या मनात आला. वालीला एक धाप होता. त्यामुळे त्याला ऋष्यमूक पर्वतावर जाणे शक्य नव्हते. म्हणून त्याने कोणाला तरी आपल्याला ठार करण्यासाठी पाठविले असणार, असा वालीच्या मनात संशय होता. कोठेतरी पळत जाण्याच्या विचारात तो होता, पण कोठे जावे त्याला कळत नव्हते.

तेव्हा हनुमान सुप्रीवाला म्हणाला- “वाली इकडे येणेच शक्य नाही. तो जवळपास कोठे असेल असे वाटतही नाही. मग भीती का ?”

“वाली आला आहे असे मी नव्हते म्हटले. त्या दोघां मानव सारोवधारी तरुणांकडे पहा त्यांच्याजवळ धनुर्बाण व तलवारी आहेत. त्यांना फक्त पाहिले तरी कोणी ब्रह्मभीत होईल. वालीने त्यांना माझ्या विरुद्ध पाठविले असावे. अशी धांका वाटते आहे, मला. कोणी राजा असला की त्याला मदत करणारे चार दोघे असतातच नाही का ? ते दोघे हेर मत्सली कशावरून ? आपण बैकिकीर राहून चालणार नाही ; नाहीतर मरण निश्चलच नशिबी येणार ! शत्रुनाश करण्यासाठी राजाला अनेक उपाय व युक्त्या कराव्या लागतात. त्यात वाली फार प्रशार आहे. तेव्हा हनुमंता ! तु जाऊन

त्यांच्याशी बोलतांना त्याच्या हुदयात प्रवेश करून ते कोण व कशासाठी आले आहेत, काढून घे. त्यांना अरण्यात शस्त्रास्त्रे घेऊन येण्याचे कारण काय असेल ? त्यांच्या मनात माझ्या विषयी डंभ असेल तर तो नाहीसा करून सद्भाव उत्पन्न होईल असे कर.” सुप्रीव हनुमानाला म्हणाला.

“वरं, मी तसेच करतो !” असे सांगून हनुमान रामलक्ष्मण फिरत होते त्या जागी आला. जाण्यापूर्वी त्याने आपले वानररूप सोडून एका ब्रह्मचाऱ्याचे रूप धारण केले होते. तो रामलक्ष्मणांजवळ जाऊन अगदी नम्रपणे म्हणाला-“प्रणाम ! आपणां दोघांना पाहिले तर आपण कोणी राजर्षी, देवर्षी

पर्वतावस्थ मला पाठविले, म्हणून मी ब्रह्मचारीरूप घेऊन आपणाकडे आलो आहे. मी जल स्थल कोठेही जाऊ शकतो. सुग्रीवाने आपणावरोबर मैत्री करून घेण्याची इच्छा दर्शविली आहे.

ते ऐकून रामाला आनंद झाला. सीतेला राक्षस घेऊन गेला आहे, तिचा शोध काढून तिला परत आणायला सुग्रीवाची मदत मिळेल हे कवंचाने रामाला सांगितले होते, हे त्याला आठवले.

तेव्हा रामलक्ष्मणाला म्हणाला-“आपण जोशीत निघालो होतो त्या सुग्रीवानेच आपल्या जोषार्थ आपल्या मंत्र्याला पाठविले आहे. याच्या तोंडावर कोठे छल कपट दिसत नाही. तू याच्याशी बोलतोस का?”

लक्ष्मण हनुमंताला म्हणाला-“सुग्रीवाच्या सद्गुणांविषयी आम्ही यापूर्वीच ऐकले आहे. त्याच्याच जोषार्थ आम्ही निघालो होतो. तू सुचवित्याप्रमाणे त्याच्याशी मैत्री करण्याच्या हेतूनेच आम्ही पेशवर आलो.”

रामाला कोणत्यातरी कामासाठी सुग्रीवाच्या मदतीची गरज दिसते आहे. तेव्हा सुग्रीवाला त्याचे राज्य परत मिळवून देण्यास राम नक्कीच मदत करील असा

“परंतु आपण या भयंकर दंडकारण्यात कशासाठी आलांत, हे नाही कळले?”

रामाने लक्ष्मणाला आपला सर्व वृत्तांत सांगायला सांगितले. तेव्हा लक्ष्मण म्हणाला-“हे भाजे थोरले बंधू दशरथ महाराजांचे सर्वांत मोठे चिरंजीव रामचंद्र आहेत. यांचा राज्याभिषेक होणार होता. परंतु पितृआज्ञा भंग करणे यांना शक्य नव्हते. म्हणून सिंहासनाचा मोह सोडून यांनी वनवास घेण्याचे मान्य केले. आमच्या वरोबर यांची पतिव्रता परती सीतादेवील वनवास करण्यास निघाली. मी यांचा धाकटा भाऊ लक्ष्मण. रामचंद्राच्या थोर मुणांकडे पाहून मी यांची सेवा करणेच आपल्या आयुष्याचे ध्येय ठरविले आहे. म्हणून मी दोघांच्या वरोबर आलो आम्ही शीपे इतरच गेलो असतां यांच्या पतिव्रता स्वीला कोणीतरी राक्षस उचलून घेऊन गेला. त्या राक्षसाचा शोध सुग्रीवाच्या मदतीने लागू शकेल, असे आम्हांला आणखी एका राक्षसाकडून कळले. तु बिचारेकसच म्हणून कोणताही आड पडदा न ठेवतां सर्व सांगितले. त्याला शरण देण्याची शक्ति असणारा हा महापुरुष राम आज सुग्रीवाला शरण मागित आहे तो देऊ शकेल असे आम्हांला वाटते.”

ते ऐकून हनुमान म्हणाला-“आमचे महाराज सुग्रीवच आपल्याकडे शरण मगायला जावत येण्यासारखी आज त्यांची परिस्थिती आहे. त्यांचे राज्य व पत्नी त्यांचा मोठा भाऊ वाली याने अपहरण केले आहे. तरी या स्थितीतही तो सीतेच्या जोशासाठी नक्कीच आपणांला मदत करू शकेल.” नंतर हनुमान दोघांना सुग्रीवाजवळ बोलावून घेऊन गेला.

लक्ष्मण रामाला म्हणाला-“आच्या मदतीने नक्कीच आपणांस आपल्या कार्यात यशप्राप्ती होईल.”

हनुमानाने आपले ब्रह्मचारी रूप सोडून वानररूप धारण केले आणि रामलक्ष्मणांना

किंवा तपस्वी जाह्रांत नसे नावते. या शंका तीरी आपलं आगमन कसं काय झालं? आपण कोण? आपणांस पाहून वनपशू घाबरल्यासारखे झाले आहेत. आपले वृषभस्कंध आणि हत्तीच्या सोंडेसारखे शंभ हात पाहून आपण कोणत्यातरी राजपराण्यातले असाल असा भास होतो.”

रामलक्ष्मण काहीच बोलले नाहीत.

पुन्हा हनुमान पुढे बोलू लागला-“सुग्रीव नावाचा एक अति वलिष्ठ वानर राजा थोर व धर्मात्मा आहे. तो त्याच्या मोठ्या भावाने त्याला राज्याबाहेर हाकलून दिल्यामुळे दुःखी मनाने जवळ राहतो आहे. त्याचा मो मैत्री. हनुमंत माझे नाव आहे.

आपल्या खांद्यावर बसवून ऋष्यमूक पर्वतावर आणले. परंतु सुग्रीव तेव्हा नव्हता. शेजारच्या मलय पर्वतात जाऊन लपून बसला होता.

हनुमान मलय पर्वतावर जाऊन वृषीवाला म्हणाला—“ज्यांच्या शोषार्थे तू मला पाठविले होतेस ते रावळदत्तच. इच्छाकुरु वंशीय दशरथ महाराजांचे पुत्र आहेत. रामाने पितृआज्ञेच्या शालनार्थे वनवास ग्रहण केला आहे. त्याच्या पत्नीला शोणी तरी राक्षस घेऊन घेऊन गेला आहे. म्हणून तो राम दुःखाकडे शरण मानामला आला आहे. रामलक्ष्मण दोघे संखू दुःखाशी मैत्री करणाऱ्या आहेत. जाले आहेत.

कलम धे.”

सुग्रीवाला फार आनंद झाला. त्याने एका सुंदर मानव लक्षणाचे रूप धारण केले आणि रामलक्ष्मणाला भेटून म्हणाला—“आपणां दोषाविषयी हनुमंताने मला सर्व काही सांगितले आहे. रामचंद्रा! तू मानवांचा राजा असूनही माझ्यासारख्या एका सामान्य वानरासमोर मैत्रीचा हात पुढे केला आहेस. यात मी आपला गौरव मानतो.”

त्यानंतर सुग्रीवाने हात पुढे केव्हातरीच रामाने त्याचा हात हातात घेऊन मैत्री वृक्षालाच दर्शविले. दोघे परस्पराना प्रेमाने भेटले.

हनुमानाने अरणी वृक्षाच्या सहाय्याने अग्नि पेटवून त्याची पूजा केली. राम व सुग्रीव दोघांनी त्या अग्नीला प्रदक्षिणा घालून व त्याला साक्षी ठेवून परस्पर मैत्रीची प्रतिज्ञा केली.

राम सुग्रीवाला म्हणाला—“सुग्रीवा, यापुढे तुझे दुःख ते माझे व माझे ते तुझे. आपण दोघे परस्परांच्या मूळदुःखाचे वाटं करी झालो.”

त्यानंतर दोघे एका सावाच्या जाडवूड फांदीवर बसले. लक्ष्मणाने एका चंदन वृक्षाची फांदी तोडली.

नंतर सुग्रीवाने त्याचे वालीशी भांडण कने झाले थोडक्यात वर्णन करून सांगितले व म्हणाला-“त्याच्या भीतीने मला येथे येऊन रहावे लागत आहे. माझी ही भीती कायमची जाईल असे काही तर कर.”

राम स्मित करून म्हणाला-“मेन्नीचे प्रत्यक्ष फळ तुला लवकरच दिले. तुझ्या वालीचे अपहरण करणाऱ्या वालीचा वध मी करतो.”

सुग्रीव म्हणाला-“रामा! तुझ्या कृपेने मला माझे राज्य व पत्नी परत मिळाली पाहिजे, वालीचा वध तू कर. मी सीतेचा शोध करून तिला आणून देऊन देतो. ती स्वर्गात असो की पाताळात, तिच्या आणून देण्याची जबाबदारी माझी. मला आता एक गोष्ट आठवते आहे-मी पाहिली ती सीताच असावी. तिने मला व माझ्या बरोबर चौघे जण वसले होते त्यांना पाहून आमच्या समोर तिच्या आनूषांगीचे एक गाठोडे टाकले. ते मी संभालून ठेवले

ओळखता येतात का?

राम स्वतःला आवरू शकला नाही व म्हणाला-“मित्रा! लवकर दाखव ते दागिने!” सुग्रीवाने गुहेतून सीतेने आपल्या पदराचा एक तुकडा फाडून त्यात दागलेले तिचे दागिने आणून दाखविले.

ते पाहताच राम “हा सीते!” असे म्हणत दुःखावेगाने स्वतःला आवरू न शकल्याने लक्ष्मणाला म्हणाला-“लक्ष्मणा! तिला राक्षस उचलून घेऊन जात असता सीतेने फार काळजीपूर्वक ओळख पटावी यासाठी हे टाकले असावेत.”

लक्ष्मण म्हणाला-“तिच्या अंगाखांद्यावरचे दागिने मी ओळखू शकणार नाही परंतु वहिनीच्या चरणां नमस्कार करतांना पाहिलेली जोडवी मी नक्कीच ओळखू शकेन.”

रामाने सुग्रीवाला विचारले-“त्या वेळी तो राक्षस सीतेला कोणत्या दिशेने घेऊन गेला?”

आमरव्याणी

व्यसने दारिद्र्यच्छे वा,
भये वा जीवितान्तके,
विमृशन्तै स्वया बुद्ध्या
धृतिमा ध्या वशीदति ॥

॥ १ ॥

[बुद्ध्यात, धनहाती शाल्वार किंवा जिवानरचे संकट ओळखण्यास शिष्यांनी लीक आतपणे साधकबाधक गोष्टींचा विचार करतात. धावकस जात नाहीत.]

बालिषास्तु तरो नित्यं
वैकल्यं योनुवर्तते,
स मज्जत्येषा क्षोके
भायामग्नौव नो जले ॥

॥ २ ॥

[कमी समजूत असलेला व दोन स्वभावाचा माणूस वजन जास्त झाल्याने जमीन नाच पाण्यात बुडते तसा (या संसार यागरात) बुडतो.]

ये शोकः धनुवर्तते
न तेषां विद्यते सुखम्,
तेजश्च क्षियते तेषाम्,
न त्वं शोचिषु महसि ॥

॥ ३ ॥

[कदा व कदा दुःख करीत बसणाऱ्याला सुख कधीच मिळत नाही. त्याचे तेज क्षीय होतं म्हणून तू दुःखी होऊ नये.]

-वाल्मीकि